

**TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING
IN NEDERLAND (V.G.N.)**

UIT DE INHOUD:

- MEDEDELINGEN VAN DE C.E.G.E.S.-5,
WAARIN:
JAARVERSLAG 1973 MET ALS BIJLAGEN
DE VRAGEN VAN HET TWEEDE GECOÖRDINEERDE
PROEFWERK
- BOEKRESPREKINGEN
- ADVERTENTIES

KLEIO

VERSCHIJNT MAANDELIJKS

15e JAARGANG – JANUARI – 1 – 1974

VERENIGING VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

DRS. H. ULRICH, *voorzitter*, Vronkenlaan 63, Leiderdorp, tel. 01710-93094
DRS. E.A.J. OUDENHOVEN, *1e vice-voorzitter*, Burg. Van Grotenhuisstraat 30, Oosterhout-Z., N.Br., tel. 01620-26665.
A.L. VERHOOG, *2e vice-voorzitter*, Drakenstein 8, Leiderdorp, tel. 01710-41127.
C.L.A. DANIELS, *1e secretaris*, Apolloplantsoen 23, Zaandam, tel. 075-165602.
MEJ. DRS. R.E. NOORDIJK, *2e secretaresse*, Allard Piersonstraat 11 D, Rotterdam, tel. 010-763074
DRS. C.P.W.F. HERZBERG, *penningmeester*, Paulus Potterstraat 26, Lisse, tel. 02521-15648, postrekening 128701, t.n.v. penningmeester van de VGN, Vreeswijkstraat 329, Den Haag.
L.W. BOOGERT, *comm. Pedak*, Wielengahof 21, Delft, tel. 015-563034.
H. DE RUYTER, *redactie Kleio*, Kon. Wilhelminalaan 22, Leidschendam, tel. 01761-3657.
DRS. H.W. TIMMER, *P.A.-commissie*, Kogeldistel 64, Rotterdam, tel. 010-215347
A.P. DIJKSTRA, *Didaktiekcommissie*, H. Mesdagstraat 1, Meppel, tel. 05220-53559.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden en informatie over contributiebetaling zenden aan: **Administratie V.G.N., mevr. A.J. de Vries-van Doornen, Van Heuven Goedhartstraat 3, Voorschoten, tel. 01717-4443.** Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van de school waar men de hoofdbetrekking heeft.

CONTRIBUTIES

Contributies vanaf 1 januari 1971.

Gewone leden: a. docenten havo, v.w.o. en h.b.o.

f 45,—

b. docenten mavo

f 30,—

Buitengewone leden: a. gepensioneerden en b. zij die wel geschiedenisbevoegdheid bezitten, maar geen les geven op scholen voor mavo, v.w.o. en h.b.o.

f 25,—

Aspirantleden:

f 25,—

Echtparen:

f 50,—

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.), verschijnt tien maal per jaar.

REDACTIE

H. DE RUYTER, *voorzitter*, Kon. Wilhelminalaan 22, Leidschendam, tel. 01761-3657.
DRS. P. VAN HEES, *secretaris*, tel. privé: 030-882365, correspondentie: p/a Instituut voor Geschiedenis, Kromme Nieuwe Gracht 20, Utrecht.
DRS. H. VAN AGGELEN, Haarlem.
C.M.H. BOSCH, Bloemendaal.
DRS. C.P.W.F. HERZBERG, Lisse.
DR. P. VAN DER MEULEN, Bilthoven.
DRS. G.J. SLOOTWEG, Baarn.
DRS. S.Y.A. VELLENGA, Utrecht.
F. VISSER, Amsterdam.

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 35,— per kalenderjaar.

Actieve leraren/leraressen kunnen alleen met goedvinden van het bestuur van de V.G.N. in aanmerking komen voor een abonnement.

Abonnementen opgeven aan: **Administratie V.G.N., mevr. A.J. de Vries-van Doornen, Van Heuven Goedhartstraat 3, Voorschoten, tel. 01717-4443.**

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit dit nummer is slechts toegestaan na onze schriftelijke goedkeuring.

De redactie.

MEDEDELINGEN VAN DE C.E.G.E.S. — 5

De vorige Mededelingen van de C.E.G.E.S. werden gepubliceerd in en handelden over:

1. Kleio, 13e jg., no. 2, febr. 1972, p. 80-94, met het (eerste) verslag over de werkzaamheden van de commissie in 1971 (vanaf de dag van haar installatie: 8 juni) en de brief d.d. 14 januari 1972 van de Minister van Onderwijs over experimenten centraal schriftelijke eindexamens met o.m. een uiteenzetting over de fasering van deze experimenten voor geschiedenis en staatsinrichting.
2. Kleio, 13e jg., no. 7/8, augs. 1972, p. 381-420, met het (tweede) verslag over de werkzaamheden in het eerste halfjaar van 1972. De bijlagen bevatten: Lijst van scholen die deel zullen nemen aan het eerste experiment van de commissie; Omschrijving van en gegevens voor het experimenteeronderwerp "Het nationaal-socialisme in Duitsland, 1918-1939"; Voorstel programma eindexamen vwo-havomavo, met toelichting gepubliceerd in 1968.
3. Kleio, 14e jg., no. 1, jan. 1973, p. 58-98, met het (derde) verslag over de werkzaamheden in het tweede halfjaar van 1972. De bijlagen bevatten: Dr. P. van der Meulen, Evaluatie van eindresultaten; Brief d.d. 29 november 1972 van de secretaris van de commissie aan de collega's van de scholen die meedoen aan het eerste experiment; Vragen over "Het nationaal-socialisme in Duitsland 1918-1939", die op 30 januari 1973 door leerlingen in de eindexamengroepen schriftelijk beantwoord moeten worden.
4. Kleio, 14e jg., no. 5, mei 1973, p. 300-309, met: Bondige omschrijving van en gegevens voor het tweede experimenteeronderwerp: "De onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Nederland en het verzet daartegen".

Hierachter volgen:

—	Verslag over de werkzaamheden van de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.) in het jaar 1973.	Pag. 2
—	Bijlage 1: Vragen over "De onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Nederland en het verzet daartegen". Eerste gedeelte. Mavo.	Pag. 11
—	Bijlage 2: Idem. Tweede gedeelte. Mavo.	Pag. 35
—	Bijlage 3: Vragen over "De onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Nederland en het verzet daartegen". Eerste gedeelte. Havo.	Pag. 63
—	Bijlage 4: Idem. Tweede gedeelte. Havo.	Pag. 91
—	Bijlage 5: Vragen over "De onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Nederland en het verzet daartegen". Eerste gedeelte. Vwo.	Pag. 139
—	Bijlage 6: Idem. Tweede gedeelte. Vwo.	Pag. 163

VERSLAG OVER DE WERKZAAMHEDEN VAN DE COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING (C.E.G.E.S.) IN HET JAAR 1973

Inhoudsopgave

1. Inleiding.
2. De samenstelling, organisatie en werkwijze van de commissie.
3. Het eerste "gecoördineerde proefwerk" en de evaluatie daarvan.
4. Een opschuiving in de fasering van de C.E.G.E.S. experimenten.
5. De bondige omschrijving van en gegevens voor het tweede experimenteeronderwerp.
6. Het onderdeel "staatsinrichting" in het eindexamenprogramma.
7. Het voorstel en de toezegging van het C.I.T.O.
8. Positieve en negatieve antwoorden op uitnodigingen om deel te nemen aan het tweede experiment.
9. Verzoeken om aan het experiment mee te mogen doen.
10. Het contact met de experimenteerscholen.
11. Het tweede "gecoördineerde proefwerk".

1. Inleiding

In dit vierde verslag van de commissie wordt een overzicht gegeven van haar werkzaamheden in het jaar 1973. De aandacht van de C.E.G.E.S. is in dat jaar in hoofdzaak gevraagd voor:

- het eerste "gecoördineerde proefwerk" dat op dinsdag 30 januari op vijf mavo- en vier havoscholen werd afgenomen en de evaluatie daarvan;
- een opschuiving in de fasering van de C.E.G.E.S. experimenten;
- het opstellen van een "bondige omschrijving" over het onderwerp voor het tweede "gecoördineerde proefwerk";
- de problemen rond het onderdeel staatsinrichting in het eindexamenprogramma;
- het overleg met het C.I.T.O. over het opnemen van meerkeuzevragen in het tweede "gecoördineerde proefwerk";
- de uitbreiding van het aantal experimenteerscholen met scholen uit de vwosector;
- het contact met de collega's van de experimenteerscholen;
- het samenstellen van het tweede "gecoördineerde proefwerk".

Tenslotte dient ter verduidelijking te worden opgemerkt dat in dit verslag verscheidene malen vorige verslagen en bijlagen genoemd worden zonder dat aangegeven wordt waar het genoemde te vinden is. De vermelding van de vindplaatsen is weggelaten omdat op de eerste pagina van deze "Mededelingen" een overzicht gegeven is van alle publicaties van de commissie.

2. *De samenstelling, organisatie en werkwijze van de commissie*

De samenstelling van de commissie onderging in het jaar 1973 enige wijziging. Vanwege het vele werk op hun school bleken twee leden, T. van Dongen te Dordrecht en L.W. Boogert te Delft, niet in staat het steeds meer tijd en aandacht vragende lidmaatschap van de C.E.G.E.S. te continueren. Zij vroegen per 1 augustus ontslag. De commissie dankte hen voor het werk dat zij hadden verzet en de inbreng die zij hadden geleverd. Zij zag hen node gaan.

In overleg met het Ministerie van O. en W. en met het V.G.N.-bestuur werden als plaatsvervangers aangezocht en benoemd: B.G. Kegge te Opende (Gr.), leraar aan de Gemeentelijke Mavoschool in Drachten en drs. D.J. Noordam te Dordrecht, leraar aan de Gemeentelijke Pedagogische Academie aldaar.

De C.E.G.E.S. vergaderde in de verslagperiode plenair op: 2, 9 en 23 januari, 6 en 20 februari, 6 en 20 maart, 1 en 29 mei, 19 juni, 28 augustus, 9 en 30 oktober, 20 november en 4 december.

Negen leden van de commissie t.w. Boerrigter, Boogert, Dijkstra, Van Dongen, Herzberg, Leeftang, Leijh, Van Lingen en Pabst waren 30 januari als contactman tijdens het eerste experiment op de deelnemende scholen aanwezig. Een samenkomst met de vakcollega's van de experimenteerscholen vond op 5 juni plaats.

Een Mavotoetscommissie bestaande uit de leden Boerrigter, Van Dongen (tot 1 augustus), Kalle, Kegge (na 1 augustus) en Leijh vergaderde o.m. over het samenstellen van een mavotoets op 13 en 27 maart, 3 en 10 april, 8 mei, 4, 11 en 25 september, 23 oktober en 13 november.

Een Havo-vwotoetscommissie bestaande uit de leden mevrouw Alkemade, de heren Boogert (tot 1 augustus), Dijkstra, Herzberg, Van Lingen, Noordam (na 1 augustus) en Pabst kwam voor het opstellen van havo- en vwotoetsen bijeen op 3 april, 15 mei, 18 en 25 september, 2 en 23 oktober en 27 november.

Een Kerngroep bestaande uit de leden Van der Meulen, Leeftang en Bosch kwam bijeen op 26 en 27 april, 22, 23 en 24 mei, 12, 13 en 14 juni, 20, 21, 22 en 23 augustus, 2, 3 en 4 oktober, 6, 7, 15 en 16 november, 6 en 7 december voor o.m. het bespreken van de door de Mavotoetscommissie en de Havo-vwotoetscommissie opgestelde opgaven en de door de — later in dit verslag nog te noemen — Citoschrijfgroep samengestelde meerkeuzevragen, alle bestemd voor het tweede gecoördineerde proefwerk van de C.E.G.E.S.

De Kerngroep, aangevuld met het lid van de Mavotoetscommissie Boerrigter, had met deze Citoschrijfgroep een bespreking over de meerkeuzevragen op 13 juni, 22 augustus en 3 oktober.

Van der Meulen en Bosch brachten op 14 februari te Arnhem een bezoek aan de directeur en enkele medewerkers van het C.I.T.O. ter voortzetting van het in 1972 begonnen overleg inzake de samenwerking tussen het C.I.T.O. en de C.E.G.E.S. Dit overleg werd voortgezet in een bespreking op 4 mei te Utrecht waar de leden van de commissie Van der Meulen, Bosch, Boerrigter, Herzberg en Leeftang de heren Solberg en Meijering van het C.I.T.O. ontvingen.

Voorzitter en secretaris van de C.E.G.E.S. brachten op verzoek van het bestuur van de V.G.N. in de Verenigingsraad op 24 november verslag uit over het ontstaan en het werk van de commissie.

Verschillende leden brachten voor de realisering van hun opdracht bezoeken aan bibliotheken en instituten, met name aan het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam, van dit instituut ondervond de commissie alle medewerking.

3. Het eerste "gecoördineerde proefwerk" en de evaluatie daarvan

In haar plenaire vergadering van 2 januari kwam de C.E.G.E.S. tot de voltooiing van de werkzaamheden ten aanzien van het samenstellen van haar eerste "gecoördineerde proefwerk". De opgaven voor deze toets over het onderwerp "Het nationaal-socialisme in Duitsland 1918-1939" zijn als bijlage gepubliceerd in het derde verslag van de commissie. Het proefwerk werd op dinsdagmorgen 30 januari op vijf mavo- en vier havoscholen gemaakt. De tijd waarin de vragen door de leerlingen beantwoord moesten worden was twee uur.

's Middags werden op de scholen aan vier aselect gekozen kandidaten over hetzelfde onderwerp mondeling vragen gesteld. Dit mondeling, dat 20 tot 30 minuten duurde, werd op de band opgenomen.

Zowel bij de schriftelijke als bij de mondelinge toetsing was een lid van de commissie — de contactman tussen school en commissie — aanwezig. Twintig procent van het gemaakte werk werd door hem mee naar huis genomen en met behulp van een reeds door de C.E.G.E.S. opgestelde voorlopige normering nagekeken. In de vergadering van 6 februari kon aan de hand van de ervaringen opgedaan bij de correctie van de twintig procent een definitieve normering geaccepteerd worden, die vervolgens de experimenteercollega's zo spoedig mogelijk is toegezonden.

De leraren en leerlingen die aan het experiment deelnamen zijn kort na beide toetsingen schriftelijk geënquêteerd.

De evaluatie van de schriftelijke en de mondelinge toets en van de enquête wordt neergelegd in een rapport dat de C.E.G.E.S. vanwege de zeer veel tijd vragende voorbereidingen voor het tweede experiment — men zie de hierboven vermelde vergaderfrequentie — nog niet heeft kunnen completeren. Het zal tot de eerste taken van de commissie in het nieuwe jaar behoren dit rapport — dat ook in Kleio zal verschijnen — te voltooien. Aan de hand van de hierin neergelegde bevindingen en van de voorlopige evaluatie van het tweede "gecoördineerde proefwerk" zal zij tot een beslissing dienen te komen of overgegaan kan worden naar fase II van het experiment: de organisatie van een centraal schriftelijk eind-examen geschiedenis en staatsinrichting op vrijwillige basis.

In de volgende paragraaf wordt de overtuiging van de commissie dat de hierboven genoemde beslissing het komend jaar niet lang op zich zal kunnen laten wachten, nader toegelicht.

4. Een opschuiving in de fasering van de C.E.G.E.S.experimenten

De commissie ontving in december 1972 een brief van mr. D.G. Jansen, wvd. directeur van het algemeen voortgezet en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, waarin deze inlichtingen vroeg over de mogelijkheid van een vrijwillig centraal schriftelijk eind-examen in 1975, opdat t.z.t. door een tijdige informatie van de kant van de commissie aan de Directie A.V.O. e.e.a. óók tijdig door het ministerie aan de scholen zal kunnen worden meegedeeld.

In een brief d.d. 17 februari 1973 werd het schrijven van de heer Jansen door de secretaris beantwoord. Uit dit antwoord wordt het volgende geciteerd:

"Uw bovengenoemde brief is enkele malen in de plenaire vergadering van de C.E.G.E.S. aan de orde geweest, mede in verband met onze problemen t.a.v. de programmering op langere termijn. Tijdens onze laatste vergadering kwamen wij tot een afronding en de commissie gaf mij opdracht u van het resultaat daarvan op de hoogte te stellen. De commissie kwam tot de conclusie dat de fasering zoals die op 26 maart 1971 door het bestuur van de V.G.N. met het ministerie onder leiding van inspecteur-generaal dr. A. de Jong besproken is en die later in een brief AVO 71 – 85 d.d. 14 januari 1972 aan de scholen is meegedeeld, niet gehandhaafd kon blijven. Handhaving was niet mogelijk omdat bij ons eerste experiment géén vwo-scholen betrokken konden worden, daar de commissie als enige mogelijkheid zag het eerste experiment binnen het schoolonderzoek te laten vallen. Daarover is de inspecteur-generaal op 20 januari 1972 geschreven, u hebt een afschrift van die brief gekregen, en op 25 februari d.a.v. is met u hierover door mij gesproken.

De consequentie van het toen genomen besluit is dat fase I van ons experiment zich ook over 1974 zal moeten uitstrekken. De hele fasering schuift zodoende op . . ."

Dit opschuiven van de fasering van de C.E.G.E.S.experimenten betekende in eerste instantie dat dus niet in 1973 – wat aanvankelijk in de bedoeling lag – een besluit genomen kon worden over het eventuele centraal schriftelijke eindexamen geschiedenis en staatsinrichting op vrijwillige basis in 1975. De commissie zal pas na het tweede "gecoördineerde proefwerk" – dat op mavo-, havo- én vwo-scholen afgenomen wordt – tot een beslissing kunnen komen over de invoering van een dergelijk examen in 1976. Zij was unaniem van mening dat die beslissing zo vroeg mogelijk in 1974 genomen zal moeten worden, opdat het ministerie én de scholen over wát er in 1976 gebeuren gaat ruim op tijd geïnformeerd zijn.

5. De bondige omschrijving van en gegevens voor het tweede experimenteeronderwerp

Door de ervaring opgedaan bij het eerste onderwerp was de commissie van oordeel dat zij het snel eens zou moeten worden over de omschrijving van het tweede onderwerp. Het zoeken naar historisch materiaal en het formuleren van vragen daarover was voor het eerste gecoördineerde proefwerk een moeilijke en tijdrovende zaak gebleken. Bovendien wachtte de Citoschrijfgroep op de omschrijving van het tweede onderwerp.

De keuze van dat onderwerp was al in 1972 gemaakt. Toen was ook besloten dat voor het tweede onderwerp géén uitvoerige omschrijvingen (syllabussen) geproduceerd zouden worden zoals wel gebeurd was voor het eerste onderwerp, waarover zelfs een programmeringsvoorbeeld en enig historisch materiaal – teksten en illustraties – was opgesteld en verzameld, ter informatie van de aan het experiment deelnemende docenten. De commissie had daar nu de tijd niet voor. Daarnaast meende zij dat in het experiment zoveel mogelijk de werkelijke toestand in het onderwijs in het vak benaderd diende te worden. Volstaan zou worden met het opstellen van één "bondige omschrijving", al realiseerde de commissie zich bij het nemen van deze beslissing heel goed dat het woord "bondig" een relatief begrip is.

Wel besloot de C.E.G.E.S. — mede op verzoek van experimenteercollaga's uit de mavosector — als dienstverlening aan de aan het experiment deelnemende leraren ook een documentatie samen te stellen van leer- en studieboeken, historische atlassen, literatuur en audio-visueel materiaal met betrekking tot het tweede experimenteeronderwerp. Een dergelijke documentatie was indertijd eveneens over het eerste onderwerp door de commissie gepubliceerd.

Over de bondige omschrijving en de documentatie werd de commissie het betrekkelijk snel eens. Beide werden op tijd aan alle betrokkenen toegezonden en als "Mededelingen van de C.E.G.E.S. — 4" in Kleio gepubliceerd.

Na de publicatie kreeg het secretariaat van de commissie een schriftelijke reactie van twee collega's-historici, beiden werkzaam aan het Museum voor het Onderwijs, Hemsterhuisstraat 2 E in Den Haag, waarin zij wezen op een omissie in de documentatie en wel in de rubriek "Audio-visueel materiaal", punt f., "Musea". Zij schreven o.a.:

"Het Museum voor het Onderwijs . . . bezit namelijk een afdeling "Eigentijdse Geschiedenis", die zich voornamelijk richt op de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Over dit onderwerp worden tevens museumlessen . . . gegeven, die met dia's, transparanten en films omlijst worden. (Alle door u vermelde films — en nog veel meer — bezit het museum ook)"

6. *Het onderdeel "staatsinrichting" in het eindexamenprogramma*

Tijdens een van haar laatste vergaderingen in het jaar 1972 had de commissie een uitvoerige discussie over de vraag: "Welk onderdeel van het eindexamenprogramma kan bij het experiment betrokken worden?" Zij stuitte toen bij het programmaonderdeel "staatsinrichting" op problemen.

In de indertijd gepubliceerde toelichting op het eindexamenprogramma staat nl. dat de "staatsinrichting" geïntegreerd moet worden in het geschiedenisonderwijs. In het eindexamenprogramma valt de staatsinrichting echter niet onder een (eventueel) schriftelijk examen. Dit bevreesdde de commissie daar bij een thema of onderwerp uit de laatste halve eeuw Nederlandse geschiedenis over de inrichting van onze staat in de meeste gevallen niet gezwezen kan worden. En die laatste halve eeuw valt wél onder een (eventueel) schriftelijk examen.

Er werd toen besloten een commissie ad hoc in het leven te roepen, die over deze problematiek een advies uit zou moeten brengen. De affaire is in de vorige verslagen van de C.E.G.E.S. reeds gerapporteerd en gememoreerd.

Begin 1973 was de commissie ad hoc met haar aanbevelingen klaar. In twee plenaire vergaderingen, die van 6 en 20 maart, besteedde de C.E.G.E.S. aandacht aan de kwestie, de laatste vergadering in aanwezigheid van mr. M. Huizer, die van buiten de C.E.G.E.S. voor het lidmaatschap van de commissie ad hoc was aangetrokken.

De volgende aanbevelingen werden door de plenaire vergadering aanvaard:

- a. De mogelijkheid om het onderdeel staatsinrichting bij een experiment voor een eventueel centraal schriftelijk eindexamen te betrekken mag niet uitgesloten worden.
- b. De staatsinrichting kan geïncorporeerd worden in themata of onderwerpen uit de Nederlandse geschiedenis van de laatste halve eeuw. Tevens kan de Nederlandse geschiedenis geïncorporeerd worden in een staatsrechtelijk thema.
- c. Doelstelling en inhoud van het staatsinrichtingsonderwijs behoort naar de mening van de C.E.G.E.S. onderwerp van studie in de Commissie Modernisering Leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting te zijn.

Besloten werd, afhankelijk van de beslissing die de commissie in de toekomst zal nemen ten aanzien van de overgang naar fase II, dat de secretaris t.z.t. in een brief aan het ministerie toestemming zal vragen van het in het eindexamenprogramma gestelde af te wijken voor de bij de experimenten betrokken scholen, zodat ook over het onderdeel "staatsinrichting" in een eventueel centraal schriftelijk examen gevraagd kan worden.

7. Het voorstel aan en de toezegging van het C.I.T.O.

In de besprekingen te Arnhem en Utrecht welke in paragraaf 2 van dit verslag reeds zijn genoemd heeft de commissie voor haar experiment op 29 januari 1974 aan het C.I.T.O. het volgende voorstel gedaan en toegelicht:

- Het C.I.T.O. stelt meerkeuzevragen op en dient deze bij de C.E.G.E.S. in.
- De C.E.G.E.S. beoordeelt deze vragen.
- De evaluatie van de door de aan het experiment deelnemende leerlingen beantwoorde meerkeuzevragen geschiedt door het C.I.T.O., die het evaluatierapport aan de C.E.G.E.S. aanbiedt.

Het C.I.T.O. heeft op dit voorstel toegezegd zoveel mogelijk medewerking te zullen verlenen.

8. Positieve en negatieve antwoorden op uitnodigingen om deel te nemen aan het tweede experiment

De schoolleiders van de scholen en de collega's die deelnamen aan het eerste experiment ontvingen in februari namens de commissie een brief waarin de dank werd overgebracht voor de medewerking op 30 januari.

In beide brieven werd gevraagd of men bereid was ook aan het tweede experiment van de C.E.G.E.S. deel te nemen. Het onderwerp waarover het in het tweede experiment zou gaan en de datum waarop het volgend gecoördineerd proefwerk zou worden afgenomen waren de collega's meegedeeld.

Van geen schoolleiding noch collega werd een negatief antwoord ontvangen.

Daar in de cursus 1972/73 bij het experimentele vwo nog een mondeling eindexamen afgenomen en geen schoolonderzoek georganiseerd werd, had de commissie er destijds van moeten afzien — zoals in paragraaf 4 van dit verslag ook al meegedeeld is — vwo-scholen voor het eerste experiment uit te nodigen. Dat zou pas voor het tweede experiment kunnen gebeuren.

Voor de aselechte keuze van vier vwo-scholen hanteerde de C.E.G.E.S. dezelfde criteria die zij bij de keuze van de mavo- en de havoscholen gebruikt had. Die criteria waren:

- a. Er dient rekening gehouden te worden met het schoolorganisatorisch aspect: categoriale en niet-categoriale scholen.
- b. Voorts dient er rekening gehouden te worden met de regio: West-Nederland en de rest van ons land; stad en platteland.
- c. Tenslotte dient er rekening gehouden te worden met de richting: openbaar en bijzonder onderwijs.

Medio maart gingen de eerste invitatiebrieven met uitvoerige informatie naar de schoolleiders van vier vwo-scholen de deur uit. Drie maanden later was vanwege de binnengekomen bedankbrieven het totale aantal uitnodigingen tot twaalf gegroeid. De stand van zaken was op dat ogenblik dat drie scholen positief en dat negen scholen — waaronder zeven categoriale gymnasia — negatief gereageerd hadden.

Daar het toen — medio juni — te laat in het schooljaar was geworden en het derhalve geen zin had om nog meer uitnodigingen te versturen, besloot de commissie achter het inviteren een punt te zetten en zich er bij neer te leggen dat drie in plaats van vier vwo-scholen, zoals oorspronkelijk het plan was, aan het tweede experiment zouden deelnemen. Met spijt constateerden de leden dat door deze gang van zaken er zich géén categoriaal gymnasium onder de experimenteerscholen bevond. Aan de verleiding om een school uit deze sector te inviteren, waarvan van te voren vaststond dat de docent op een verzoek van de C.E.G.E.S. positief zou reageren, wist de commissie weerstand te bieden. Zij vond dit in strijd met haar uitgangspunt dat de scholen aselekt, aan de hand van de hierboven genoemde criteria, gekozen moesten worden.

De redenen die opgegeven werden voor het niet aanvaarden van de uitnodiging kunnen in grote lijnen als volgt gecategoriseerd worden:

- aan drie scholen zag de leraar liever van deelname af vanwege zijn gezondheid of het niet ver af zijn van de pensioengerechtigde leeftijd;
- aan drie scholen vreesde de docent dat het meedoen aan het experiment problemen zou geven ten aanzien van de realisering van het reeds door hem opgestelde jaarprogramma voor de volgende cursus;
- aan drie scholen verklaarden de geïnviteerden zich niet bereid om aan het experiment deel te nemen, daar zij "princiële tegenstanders" waren van een centraal schriftelijk eindexamen in hun vak.

De drie scholen die positief reageerden zijn:

1. Rijksscholengemeenschap "Kamerlingh Onnes", Grote Kruisstraat 1, Groningen, (afdeling atheneum).
2. St. Ludgercollege, Vondelstraat 5, Doetinchem, (afdeling vwo).
3. Christelijke Scholengemeenschap Walcheren, Elzenlaan 4, Middelburg, (afdeling vwo).

9. Verzoeken om aan het experiment mee te mogen doen

Van collega's van zes scholen kwam op het secretariaat het verzoek binnen om aan de experimenten mee te mogen doen. De verzoeken waren uit de mavo-, havo- en vwo-sector. In het licht van het in de vorige paragraaf uiteengezette standpunt inzake de aselekte keuze is het duidelijk dat op deze verzoeken door de C.E.G.E.S. met een "nee" werd geantwoord. Ten overvloede zij vermeld dat dit "nee" van een verklaring vergezeld ging. Verzoeken uit de experimenteerscholen van de commissie om ook met andere dan de uitgenodigde afdelingen aan het tweede gecoördineerde proefwerk deel te nemen komen in paragraaf 10 van dit verslag aan de orde.

Tenslotte moet hier nog het volgende vermeld worden. De commissie stelde het afgelopen jaar nadrukkelijk vast dat voor een eventueel centraal schriftelijk eindexamen op vrijwillige basis in 1976 — waarover, zoals reeds eerder in dit verslag uiteengezet is, begin 1974 door de commissie een beslissing genomen zal worden — de C.E.G.E.S. niet alleen aselekt gekozen scholen zal uitnodigen aan dit examen deel te nemen, maar dat ook de aanmelding voor deelname open zal staan.

10. Het contact met de experimenteerscholen

Uit een mededeling die eerder in dit verslag is gedaan — in het begin van paragraaf 8 — kan opgemaakt worden dat de samenwerking met de collega's en de schoolleidingen van de eerste groep experimenteerscholen goed was. Dat kan eveneens gezegd worden over de verstandhouding met de schoolleidingen en de collega's van de drie scholen die er in dit verslagjaar bijgekomen zijn.

Op 5 juni werd er een bijeenkomst met de experimenteercollega's en leden van de commissie belegd, waar de voorzitter een overzicht gaf van het werk dat de commissie tot dat moment had gedaan. In de bespreking die op deze uiteenzetting volgde werden allerlei vragen beantwoord en mededelingen gedaan over de organisatie op 29 januari 1974.

De antwoorden, mededelingen en de op die middag gemaakte afspraken — o.m. werd beloofd dat tijdig zou worden meegedeeld of er meerkeuzevragen in het proefwerk zouden voorkomen — werden enkele weken later schriftelijk bevestigd en ook doorgegeven aan degenen die op 5 juni verhinderd waren aanwezig te zijn.

Verschillende leden brachten aan de school waarvoor zij als contactman fungeren na de zomervakantie een bezoek en diverse tussentijds gerezen vragen en problemen werden per telefoon behandeld.

Van vier experimenteerscholen kwam het verzoek binnen om ook met andere dan de uitgenodigde afdeling aan het gecoördineerde proefwerk deel te nemen. Het betrof hier een afdeling havo en drie afdelingen vwo.

De C.E.G.E.S. besloot dat deze afdelingen "buiten mededinging" kunnen meedoen. Toegezegd werd dat een voldoende aantal exemplaren van de opgaven voor de desbetreffende havo- en vwoleerlingen op 29 januari op de school aanwezig zal zijn. Het "buiten mededinging" betekent hier ook dat de resultaten van de door deze leerlingen gemaakte proefwerken t.z.t. niet in het tweede evaluatierapport van de commissie verwerkt zullen worden.

11. Het tweede "gecoördineerde proefwerk"

Reeds op de dag waarop het eerste "gecoördineerde proefwerk" van de commissie definitief was aangenomen, leefde bij haar leden de overtuiging dat in het tweede proefwerk in elk geval meer vragen afzonderlijk voor mavo en havo en vwo gesteld zouden moeten worden. Men bleef echter bij de mening dat een deel van de vragen gemeenschappelijk moest zijn om de C.E.G.E.S. enige gefundeerde informatie over mavo-, havo- en vwoniveau in het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting te geven. Ook leefde meteen na de voltooiing van het eerste proefwerk de overtuiging dat de vragen bewuster dan de eerste keer via een categorieënsysteem (Bloom) gekozen moesten worden.

In een discussie over de volgorde van de vragen in het proefwerk werd de commissie het er over eens dat de volgende criteria gehanteerd konden worden:

- chronologie;
- volgorde waarin het onderwerp in de "bondige omschrijving" omschreven was;
- afwisseling;
- toenemende moeilijkheid.

De leden gaven er zich rekenschap van dat de criteria nooit alle vier samen zullen vallen, zelfs achter de mogelijkheid van het samenvallen van drie criteria moest een vraagteken gezet worden.

De meerderheid van de commissie gaf er de voorkeur aan het gedeelte met de meerkeuzevragen het eerst aan de leerlingen voor te leggen.

Met waardering wordt hier gewag gemaakt van de adviezen die de heer Huizer de Mavo-toetscommissie en de Havo-vwotoetscommissie op hun verzoek over staatsinrichtingvragen gaf.

De samenwerking met de Citoschrijfgroep (de heren Van Dongen, Kuggeleijn, Post en Rutsen) geschiedde in een goede harmonie. Dat was ook het geval met de bespreking die de commissie 20 november had met de heren Kuggeleijn, voorzitter van de schrijfgroep, en Battenberg, medewerker van het Cito, over de meerkeuzevragen.

In de zitting van 4 december viel uiteindelijk de definitieve beslissing over de geaccepteerde meerkeuzevragen en het eigen werk van de commissie.

Geconcludeerd kan worden dat evenals bij het eerste gecoördineerde proefwerk het geval geweest was, ook het tweede tot stand gekomen is in een worsteling met de materie en een wedloop met de tijd.

Tenslotte: in de zes bijlagen die aan dit verslag zijn toegevoegd zijn alle vragen opgenomen zoals ze 29 januari 1974 de leerlingen gepresenteerd worden.

In opdracht van de commissie,

C.M.H. Bosch,

secretaris

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS
EN STAATSINRICHTING

Vragen over

Bijlage 1

"DE ONDERDRUKKING VAN DE VRIJHEID TIJDENS DE
TWEDE WERELDOORLOG IN BEZET NEDERLAND EN HET
VERZET DAARTEGEN"

Eerste gedeelte.

Tijd: 40 minuten.

M A V O

29 januari 1974

Instructie

In dit boekje staan 25 opgaven. Bij elke opgave worden vier antwoorden gegeven: A, B, C en D.

Eén antwoord is het beste. Je moet dus bij elke vraag één antwoord kiezen, dat volgens jou het beste is, en niet meer dan één.

Voor het beantwoorden van de vragen krijg je een los antwoordblad.

Schrijf dus niet in het boekje. Op het antwoordblad staan nummers, waarachter hokjes met de letters A, B, C en D. Kies je bijvoorbeeld bij vraag 1 antwoord A, dan zet je op je antwoordblad een kruisje bij 1 A. Als je een kruisje hebt gezet, maar later van gedachte verandert, moet je het hokje met het verkeerde kruisje helemaal zwart maken en dan het andere hokje, dat je het laatst gekozen hebt, aankruisen.

Als je je achteraf toch weer bedenkt, zet je een kruisje rechts naast het zwart gemaakte hokje en maak je het hokje met het verkeerde kruisje helemaal zwart.

Let er op: twee kruisjes bij één antwoord maken je antwoord ongeldig!

Sluit dit boekje niet open, voordat je daartoe toestemming krijgt.

Deze meerkeuzevragen werden opgesteld door een schrijfgroep van het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling te Arnhem, in overleg met de C.E.G.E.S.

1. Van een gedichtje, dat kort na de Nederlandse capitulatie illegaal verscheen, luidde het eerste vers:

"Nee, 't was geen vlucht, die U deed gaan,
Maar volgen, waar God riep;
'k Vraag niet, wat in U is doorstaan,
Een strijd, hoe zwaar, hoe diep."

Dit vers heeft betrekking op:

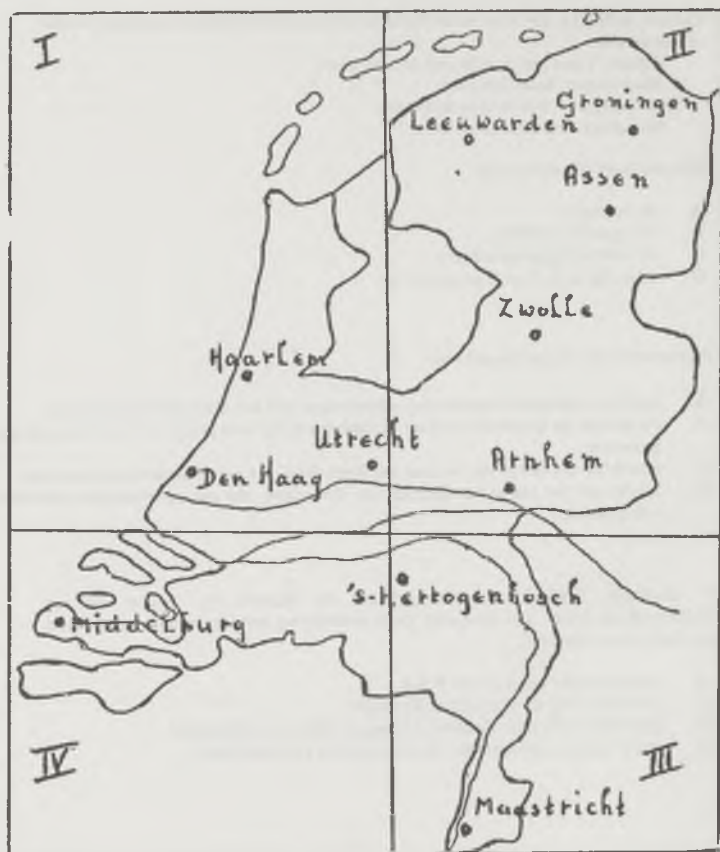
- A de koningin.
- B de opperbevelhebber.
- C de volksvertegenwoordigers.
- D allen die in A, B en C genoemd zijn.

2. Rijkscommissaris Seyss-Inquart was:

- A hoofd van de bezettingstroepen in Nederland, dat een afzonderlijke staat bleef.
- B hoofd van de bezettingstroepen in Nederland, dat een provincie van Duitsland was geworden.
- C hoofd van het burgerlijk bestuur van Nederland, dat een afzonderlijke staat bleef.
- D hoofd van het burgerlijk bestuur van Nederland, dat een provincie van Duitsland was geworden.

3. In december 1942 werd bekendgemaakt dat Mussert tot "Leider van het Nederlandsche Volk" was benoemd. Deze mededeling werd gedaan ter gelegenheid van het feit dat Mussert:

- A de partijleider werd van de N.S.B.
- B een titel kreeg zonder werkelijke macht.
- C dezelfde macht over Nederland kreeg als Hitler over Duitsland.
- D Seyss-Inquart opvolgde als rijkscommissaris van Nederland.

De vragen 4, 5, 6 en 7 gaan over het kaartje op de pagina hiernaast.

4. Eind 1940 woonden de meeste Nederlandse Joden in het gedeelte van Nederland dat ligt in vak:

A I.
B II.
C III.
D IV.

5. De februaristaking vond plaats in het Nederlandse gebied dat ligt in vak:

A I.
B I en II.
C I, II en III.
D I, II, III en IV.

6. De spoorwegstaking duurde het kortst in de vakken:

A I en II.
B II en III.
C III en IV.
D I en IV.

7. Het langst leden onder de Duitse onderdrukking de Nederlanders die in het gedeelte van Nederland woonden, dat ligt in vak:

A I.
B II.
C III.
D IV.

8. De hiernaast afgedrukte tekening is een spotprent op de acties van de Duitsers tegen:

- A de illegale pers.
- B de onderduikers.
- C de spionage van de illegaliteit.
- D het vervalsen van persoonsbewijzen.

9. De afbeelding op de bladzij hiernaast werd vervaardigd door:

- A de gelijkgeschakelde pers.
- B de illegale pers.
- C de propagandadienst van de Duitsers.
- D de propagandadienst van de N.S.B.

Menu voor den winter.

Men neme de vleeschkaart leg ze in de vetkaart en braad ze met de kolenkaart heerlijk bruin. De aardappelkaart legt men in de boterkaart en laat dit langzaam smelten op de petroleumkaart. Dan warmt men de koffiekaart en voegt de melk kaart en de suikerkaart eraan toe, en doimpelt de broodkaart er bij. Na het eten vege men de mond af met de textielkaart.
Smakelijk eten.

10. De tekst op de vorige bladzij is eveneens uit de bezettingsjaren. In de tekst wordt de spot gedreven met:

- A de eetgewoonten van de Duitse soldaten in Nederland.
- B de eetgewoonten van de Nederlanders tijdens de bezetting.
- C het feit dat de N.S.B.'ers een overvloed aan voedsel hadden.
- D het feit dat er meer rantsoenbonnen dan produkten waren.

11. "Dolle dinsdag" was een dag vol verwarring:
- A toen de Duitsers ons land binnenvielen.
 - B toen de Duitsers capituleerden.
 - C toen de geallieerden ons land naderden.
 - D toen de geallieerden luchtlandingen uitvoerden bij Arnhem.
12. Om onderduikers massaal aan rantsoenbonnen te helpen werden overvallen gepleegd op:
- A bevolkingsregisters.
 - B distributiekantoren.
 - C partijbureaus van de N.S.B.
 - D politiebureaus.
13. Van onderstaande groeperingen en instellingen wilden de Duitsers als eerste gelijkschakelen:
- A de artsen.
 - B de kunstenaars.
 - C het onderwijs.
 - D de radio.

14. " . . . De Joden zijn voor ons geen Nederlanders. Zij zijn dat soort vijanden, waarmee wij noch tot een wapenstilstand, noch tot een vrede kunnen komen. Dit geldt hier, om zo te zeggen, voor de duur van de bezetting. Verwacht U van mij geen verordening, waarin dit geconstateerd wordt, behalve regelingen op het vlak van de politie.
Wij zullen de Joden slaan, waar wij ze kunnen raken en wie aan hun kant staat, moet de gevolgen daarvan dragen.
De Führer heeft verklaard dat de rol van de Joden in Europa uitgespeeld is en dus is hun rol uitgespeeld . . . "

Bovenstaande tekst is een fragment uit een redevoering van:

- A Gerbrandy
 - B Hitler.
 - C Mussert
 - D Seyss-Inquart.
15. " . . . De collecte zelf is op grootse wijze gesaboteerd. Het leek er veel op of het parool uitgegeven was: niets geven, want de buitengewoon aardige insignes (zeven verschillende voorstellingen van sprookjes) zag men slechts op de jassen en mantels van kameraden en kameraadskes . . . "

Bovenstaand citaat heeft betrekking op een collecte voor:

- A de Joden.
 - B onderduikers.
 - C slachtoffers van de arbeidsinzet.
 - D de Winterhulp.
16. Onderstaande proclamatie is tijdens de bezetting opgesteld.

" . . . De vijand poogt ons land binnen te dringen.
Hun handlangers trachten binnenslands oproer te verwekken.
In dit beslissend uur geldt voor U slechts één parool:
De wapens opnemen en vechten.
Strijdt tegen de legers der plutocratische "bevrijders", tegen de moordenaars van vrouwen en kinderen! . . . "

Deze proclamatie is afkomstig van:

- A de Duitse bezetter.
- B de koningin.
- C de Nederlandse nationaal-socialisten.
- D de verzetsorganisaties.

17. Onderstaande vraag gaat over de afbeelding op de vorige bladzijde.
De prent verscheen in de jaren 1940-'45.

Met deze prent wilden:

- A de bezetters de ondergang van het ondergrondse verzet aangeven.
- B de Duitsers de vernietiging van het "internationale Jodendom" symboliseren.
- C de Engelsen aangeven dat ze de Duitse barbaren zouden verslaan.
- D de Nederlanders het overwinningsteken van Churchill uitbeelden.

18. Gegeven zijn de volgende vier verschijnselen:

- I distributie.
- II hongerwinter.
- III voedseltekort.
- IV zwarte handel.

Wat is juist?

- A I is een oorzaak van II, III en IV.
- B II is een oorzaak van I, III en IV.
- C III is een oorzaak van I, II en IV.
- D IV is een oorzaak van I, II en III.

19. Deze vraag gaat over een zinsnede uit een radi toespraak over levensomstandigheden in bezet Nederland. Deze zinsnede luidt: "Een kapitaal herenhuis wordt verruild voor 6 mud tarwe . . ."

Deze toespraak werd gehouden in het voorjaar van:

- A 1942.
- B 1943.
- C 1944.
- D 1945.

20. Gegeven zijn de twee onderstaande beweringen:

Gedurende de bezetting bleven openbare protesten klinken tegen de Duitse maatregelen uit naam van:

- I de kerken van Nederland.
- II het Nederlandse parlement.

Welke bewering is juist?

- A I en II zijn beide juist.
- B I is juist en II is onjuist.
- C I is onjuist en II is juist.
- D I en II zijn beide onjuist.

21. Een citaat uit een uitspraak van een oud-minister (een anti-nationaal-socialist) luidt:

"... kan tot geen andere slotsom komen dan dat de wijze waarop de Duitsers ... onze burgers behandelden, bij uitnemendheid correct moet heten. Zij getuigt van een welwillendheid, welke een antecedent stelt dat tot heden zijn weerga niet vindt

De oud-minister deed deze uitspraak in de maand juni van het jaar:

- A 1940.
- B 1941.
- C 1943.
- D 1944.

22. Deze vraag gaat over de volgende feiten:

- I de oproep tot de hernieuwde krijgsgevangenschap van Nederlandse soldaten.
- II de steeds heviger wordende Jodenvervolging.
- III de verplichte arbeidsinzet.

Het toenemen van het aantal onderduikers was een gevolg van:

- A feit I en II.
- B feit I en III.
- C feit II en III.
- D alle genoemde feiten.

23. Gegeven is het onderstaande:

- I de diefstal van rantsoenbonnen.
- II de distributie.
- III de hongerwinter.
- IV de spoorwegstaking.

Wat begon in de bezettingstijd het laatst?

- A I.
- B II.
- C III.
- D IV.

SEBASTIAAN

SLUIKER

Vastgesteld moet worden, dat de heer Sebastiaan Sluiker reeds in 1938 abonné was van het maandblad „Succes” en als cursist 9473 stond ingeschreven bij het instituut Dalmeyer, maar zelf schrijft hij zijn verbluffende carrière toe aan zijn vooruitzienden blik. „Koop wat er is, en verkoop het als het er niet meer is”, verduidelijkt de heer Sluiker; „fwalla toe”. Hij kocht vet, fietsbanden, suiker, olie en anthraciet toen niemand nog aan schaarste dacht — en toen er een nijpende behoefte aan deze goederen was ontstaan, betoonde hij zich een warm-voelend mensch, door zijn voorraden weer te verkopen, maar dan alleen aan diegenen, die er zóóveel voor aanboden, dat zij gedacht konden worden er de grootste behoefte aan te gevoelen.

Een tweede belangrijke karaktereigenschap van Jan Bunk is, dat hij tacticus is. Geld interesseerde hem niets. Werken en bouwen daar gaat het hem om. Wat hem betreft hadden de Duitschers hem niets behoeven te betalen voor zijn bunkers. Maar dan zouden de menschen gezegd hebben: „Je werkt voor niets voor de moffen? Man, je bent een principiele nazi.” Dit wilde hij natuurlijk niet.

24. Deze vraag gaat over de twee hiernaast afgedrukte teksten met de daarbij behorende illustraties. Ze hebben betrekking op de bezettingstijd en werden kort na de bevrijding gepubliceerd.

Welke bewering is juist?

- A Tekst I en tekst II slaan op een collaborateur.
- B Tekst I slaat op een collaborateur, tekst II op een zwarthandelaar.
- C Tekst I slaat op een zwarthandelaar, tekst II op een collaborateur.
- D Tekst I en tekst II slaan op een zwarthandelaar.

25. Deze vraag gaat over nevenstaand illegaal strooibiljet waarin de spot werd gedreven met de Duitse zoekacties die ook op Sinterklaasmorgen doorgingen.

De afgebeelde Duitse zoekactie hield verband met:

- A de arbeidsinzet.
- B de "dolle dinsdag".
- C de februaristaking.
- D de gelijkschakeling.

Bronvermelding van het gebruikte historisch materiaal:

1. Leonard de Vries e.a., De jaren '40-'45, Amsterdam, z.j., p.53.
8. Kalender voor 1945 in september 1944 gedrukt, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
9. De Moffenspiegel, in de oorlogsjaren uitgegeven, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
10. Leonard de Vries e.a., a.w., p.107.
14. A. Seyss-Inquart, Vier Jahre in den Niederlanden, Amsterdam/Berlin, 1944, p. 57 e.v.
15. L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 4, 's-Gravenhage, 1972, geannoteerde uitgave, p.852.
16. Han. G. Hoekstra e.a., Nee en nog eens nee, Amsterdam, 1965, p.100.
17. Pamflet, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
19. Toespraak van A. den Doelaard voor Radio Oranje, Nederland 1940/1945 een klankbeeld over de bezettingstijd samengesteld door R.L. Schuurmsma, Philips D 088047/48 L.
21. L. de Jong, a.w., p.132.
24. Metro, 1e jg., no.7, 10 mei 1945, p.5; idem, no.9, 1 juli 1945, p.5.
25. Eigen archief.

Aantekeningen:

1. De naam van de auteur van het artikel.
2. De naam van de uitgever van het artikel.
3. De naam van de uitgever van het artikel.
4. De naam van de uitgever van het artikel.
5. De naam van de uitgever van het artikel.
6. De naam van de uitgever van het artikel.
7. De naam van de uitgever van het artikel.
8. De naam van de uitgever van het artikel.
9. De naam van de uitgever van het artikel.
10. De naam van de uitgever van het artikel.
11. De naam van de uitgever van het artikel.
12. De naam van de uitgever van het artikel.
13. De naam van de uitgever van het artikel.
14. De naam van de uitgever van het artikel.
15. De naam van de uitgever van het artikel.
16. De naam van de uitgever van het artikel.
17. De naam van de uitgever van het artikel.
18. De naam van de uitgever van het artikel.
19. De naam van de uitgever van het artikel.
20. De naam van de uitgever van het artikel.

Niets uit deze vragen mag worden overgenomen en/of vermenigvuldigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de commissie. Verzoeken daartoe zenden aan: Secretariaat Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.), Borskilaan 7, Bloemendaal.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS

EN STAATSINRICHTING

Bijlage 2

Vragen over

"DE ONDERDRUKING VAN DE VRIJHEID TIJDENS DE
TWEDE WERELDOORLOG IN BEZET NEDERLAND EN HET
VERZET DAARTEGEN"

Tweede gedeelte.

Tijd: 1 uur en 15 minuten.

M A V O

29 januari 1974

De vraag over bovenstaande prent en over de vijf prenten op de pagina's 3 tot en met 8 staat op bladzijde 9.

UIT DANKBAARHEID

GEEN ÉÉNE MOF DOODSCHieten...

MAAR TWINTIG JAAR LANG 'ERSATZ' LATEN VRETEN!

WIE DEZE VERORDENING OVERTREEDT GAAT ZONDER UITSTEL TEGEN DE MUUR!

- A. Op zeven bladzijden hiervoor — de pagina's 2 tot en met 8 — staan zes met Romeinse cijfers genummerde afbeeldingen uit de jaren 1940-1945 in ons land.
Hieronder volgen in willekeurige volgorde negen omschrijvingen, waarvan er zes bij een afbeelding passen:

- a) Veel Nederlanders verloren hun leven door vergeldingsmaatregelen van de Duitsers.
- b) De Nederlandse verzetsbeweging had tegen het einde van de oorlog diep medelijden met de Duitse soldaten.
- c) In de laatste oorlogswinter heerste hongersnood in West-Nederland.
- d) Om de bezetter te vriend te houden stuurden de Nederlanders regelmatig geschenksendingen naar Duitsland.
- e) Via de illegale pers werden de Nederlandse mannen op allerlei manieren gewaarschuwd zich vooral niet vrijwillig te melden om mee te werken aan de Duitse oorlogsindustrie.
- f) Door middel van razzia's in grote steden probeerden de Duitsers alle mannen die tot werken in staat waren, weg te voeren.
- g) Ambtenaren die hun werk voor de Duitsers bleven verrichten, handelden dom.
- h) De Duitsers vorderden sinds 1943 alles wat ze in hun gehavende vaderland konden gebruiken, maar zij deden het voorkomen alsof dit niet afgedwongen was.
- i) De haatgevoelens tegen de Duitse bezetters werden tegen het einde van de oorlog op allerlei manieren geuit.

V r a a g :

1. Schrijf de nummers van de zes afbeeldingen onder elkaar en kies daarbij de letter van de bijpassende omschrijving.
Denk erom: je kunt niet elke omschrijving gebruiken!
Voorbeeld: I = . . . (letter invullen).
II = . . .enz.

In de drie volgende citaten gaat het over "anjerdag":

- I. "Alom oranje gedragen; of ook zeer veel: een witte anjer of een andere opvallende witte bloem . . . Hier en daar werd gevlagd; op sommige punten in Oegstgeest zelfs vrij sterk. Alles een machteloze vertoning? Ten dele ja; maar er ging een zedelijk sterkende kracht van uit. Men keek elkaar even aan; zei niets; men begreep alles van elkaar . . ."
- II. "In de stad Utrecht was . . . de verjaardag van de heer von Biesterfeld, die tegelijk met dat zootje ladenlichters (ministers) "deserteur" geworden was, een pracht gelegenheid voor de oude adders om de kop weer op te steken. Warenhuisfirma's . . . hadden natuurlijk nog grote voorraden oranje, de kwekers hadden grote voorraden witte anjers . . . gemaakt, dus kwam het hele zootje in het geweer . . ."
- III. "Het is hier [in Zeeland] . . . bijzonder opgevallen dat zelfs sociaal-democraten en communisten . . . er dit jaar zeer actief aan deelgenomen hebben . . .
Het was kenmerkend hoe openlijk en ten dele uitdagend door de mannelijke en vrouwelijke bevolking oranjekeurige bloemen . . . en strikjes werden gedragen. Samenvattend moet nog eens onderstreept worden (het werd van Nederlandse kant steeds weer bevestigd), dat het dragen van deze bloemen enz. niet alleen een sympathiebetuiging was voor het huis van Oranje, maar een anti-Duitse en pro-Engelse demonstratie moest voorstellen . . ."

B. De drie citaten op de pagina hiernaast zijn uit:

- a) het dagboek van een N.S.B.'er;
- b) het dagboek van een vaderlandslievende professor;
- c) een politierapport van de Sicherheitspolizei.

V r a g e n :

- 2. Schrijf de Romeinse cijfers I, II, III waarmee de citaten op de vorige bladzijde genummerd zijn onder elkaar en zet daarachter de letter van het dagboek of het rapport waaruit het citaat naar jouw mening afkomstig is.
Voorbeeld : I = . . . (letter invullen)
- 3. Waarom grepen veel Nederlanders juist deze dag aan om te demonstreren?
- 4. Anderhalve maand eerder waren veel Nederlanders niet zo enthousiast over het koningshuis. Waarom niet?

ZEG, STUK VICTORIE, VAL D'R NIET AF, ANDERS MOTTEN
WE 'S-AVONDS WEER OM ZES UUR BINNE WEZE.....!

...UND WIR FAAAAHREN GEGEN ENGLAND....!

„KOM BINNE, KEESIE, MOT JE ÓÓK VERZUIPE...?

- C. Een vorm van verzet was het belachelijk maken van Duitse plannen en maatregelen. De twee spotprenten op de vorige bladzijde zijn daar een voorbeeld van. Ze zijn tijdens de bezetting getekend en met andere karikaturen als illustraties op een kalender voor het jaar 1944 illegaal uitgegeven.

V r a a g :

5. Bekijk de beide — met Romeinse cijfers genummerde — spotprenten aandachtig, lees ook de tekst bij elke prent.
Omschrijf vervolgens van elke prent afzonderlijk waartegen de spot van de Nederlanders zich richtte.

Voorbeeld: I = . . .

II = . . .

I

II

III

IV

- D. Hiernaast staan vier met Romeinse cijfers genummerde afbeeldingen die maatregelen laten zien die de Duitsers tegen de Joden namen.

Vragen :

6. Omschrijf elk van deze vier maatregelen.
7. Plaats ze in de juiste volgorde van tijd.

- I. "Toen ik tegen hem [Goering] zei dat de oorlog niet uit was, dat wij Indië nog hadden, dat de koningin en de regering in Engeland waren en de oorlog doorging . . ."
- II. ". . . En niet alleen is deze deportatie een ramp, zij is ook een gruwelijk onrecht in strijd met alle menselijke en goddelijke wetten. Als herders Uwer zielen mogen wij niet zwijgen over hetgeen nu ons volk wordt aangedaan . . ."
- III. "De aan mij ondergeschikte S.S.- en politie-eenheden schieten onverwijld zonder waarschuwing, wanneer samenscholingen van welken aard ook plaatsvinden . . ."
- IV. "Vandaag heeft het Zweedse Rode Kruis ons werkelijk een feestdag bereid: we kregen de man een echt wittebrood cadeau en 125 gram margarine . . . Zo hadden we een echte vooroorlogse maaltijd. De kinderen hebben zitten smullen en aten als nooit te voren . . ."
- V. "Ons hart gaat uit naar onze landgenoten in het vaderland die harde tijden zullen doormaken. Maar Nederland zal zijn gehele Europese grondgebied met Gods hulp herwinnen . . ."
- VI. ". . . Wij komen niet hier om een volkskarakter in het nauw te brengen en te vernielen en om aan een land de vrijheid te ontnemen . . . Wij willen . . . aan dit land en zijn volk [niet] onze politieke overtuiging opdringen . . ."
- VII. "Eens zal deze verschrikkelijke oorlog toch wel aflopen, eens zullen wij toch weer mensen en niet alleen Joden zijn.
Wie heeft ons dit opgelegd? Wie heeft ons Joden tot een uitzondering onder alle volkeren gemaakt? . . ."
- VIII. "Ik ben naar de Führer gegaan . . . en heb hem gezegd . . . als leider . . ., dus namens U: . . . dat naar mijn mening het welzijn en het voortbestaan van het Nederlandse volk alleen gewaarborgd kan worden in het lotsverbonden samenhouden van alle Germaanse volkeren . . ."
- IX. ". . . Nederland zal zijn vrijheidsberoving niet voor zoete koek opeten. We weten wat ons te wachten staat . . . [We] zullen ons geleidelijk organiseren en eenmaal zullen we, evenals in de tachtigjarige oorlog onze vrijheid heroveren . . ."

- E. Op de bladzij hiernaast staan negen citaten van personen die bij de onderdrukking of het verzet betrokken zijn geweest.
Hieronder worden acht personen aangeduid of genoemd die in de onderdrukking of het verzet een rol hebben gespeeld:

a. Rauter.	e. Verzetsstrijder.
b. Anne Frank.	f. Wilhelmina.
c. Mussert.	g. Seyss-Inquart.
d. Winkelman.	h. Woordvoerder der kerken.

V r a a g :

8. Schrijf de nummers van de citaten onder elkaar en plaats daar achter de letter van de persoon die dit gezegd of geschreven heeft.
Denk erom: er is één citaat bij dat je niet kunt gebruiken.
Voorbeeld: I = (letter invullen).

BEVEL.

Op bevel der Duitsche Weermacht moeten alle mannen in den leeftijd van 17 t/m 40 jaar zich voor den arbeidsinzet aanmelden.

Hiervoor moeten **ALLE** mannen van dezen leeftijd onmiddellijk na ontvangst van dit bevel met de voorgeschreven uitrusting op straat gaan staan.

Alle andere bewoners, ook vrouwen en kinderen, moeten in de huizen blijven totdat de actie ten einde is. De mannen van de genoemde jaargangen, die bij een huiszoeking nog in huis worden aangetroffen, worden gestraft, waarbij hun particulier eigendom zal worden aangesproken.

Bewijzen van vrijstelling van burgerlijke of militaire instanties moeten ter contrôle worden meegebracht. Ook zij, die in het bezit zijn van zulke bewijzen, zijn verplicht zich op straat te begeven.

Er moeten worden medegebracht: warme kleeding, stevige schoenen, dekens, bescherming tegen regen, eetgerei, mes, vork, lepel, drinkbeker en boterhammen voor één dag. Medegebrachte fietsen blijven in het bezit van den eigenaar.

De dagelijksche vergoeding bestaat uit goeden kost, rookartikelen en vijf galden.

Voor de achterblijvende familieleden zal worden gezorgd.

Het is aan alle bewoners der gemeente verboden hun woonplaats te verlaten.

Op hen, die pogen te ontvluchten of weerstand te bieden, zal worden geschoten.

- F. Hierboven staat een strooibiljet afgedrukt dat door de Duitsers op 10 en 11 november 1944 in West-Nederland is verspreid.
Zoals je op het biljet kunt lezen, moesten alle mannen van 17 tot en met 40 jaar zich melden voor de arbeidsinzet.

V r a g e n :

9. Waar hadden de Duitsers Nederlandse mannen voor nodig?
10. Noem nog een andere reden waarom de Duitsers mannen van deze leeftijdsgroep wegvoerden.
11. Op welke manier probeerden de Duitsers de velen die zich niet meldden, ondanks bedreiging met straf, in hun macht te krijgen?
12. Op welke manier onttrokken veel Nederlandse mannen zich aan deze meldingsplicht?

Uit twee artikelen van onze grondwet:

Artikel 4: Allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, hebben gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen.

...

Artikel 5: Iedere Nederlander is tot elke landsbediening benoembaar.

...

- G. De artikelen uit onze grondwet die op de pagina hiernaast staan afgedrukt noemen enkele rechten die alle Nederlanders bezitten. Men acht ze zo belangrijk dat ze wel grondrechten worden genoemd.
In de praktijk werden deze grondrechten door de bezetters op geen enkele wijze geëerbiedigd.

V r a a g :

13. Toon met een voorbeeld aan dat deze grondrechten door de bezetters niet geëerbiedigd werden. Doe dat ten aanzien van:
a. artikel 4;
b. artikel 5.

- I. Tijdens zijn eerste toespraak in Nederland kondigde Rijkscommissaris Seyss-Inquart aan dat Nederland een gelijkwaardig deel van het Groot-Duitse rijk zou worden.
- II. Gedurende de bezetting werden er geen verkiezingen gehouden voor de Eerste en Tweede Kamer, de Provinciale Staten en de gemeenteraden.
- III. De meerderheid van het Nederlandse volk was ervan overtuigd dat Mussert de enige staatsman was die ons land in de toekomst zou kunnen leiden.
- IV. Vanaf het begin van de bezetting heeft heel het Nederlandse volk, uitgezonderd de N.S.B., zich eensgezind ingezet voor het actieve of passieve verzet tegen de Duitsers.
- V. Toen de Duitsers de rechten van de bijzondere scholen aantastten, werd er van de kant van deze scholen op felle wijze geprotesteerd.
- VI. In oktober 1940 weigerden de meeste Nederlandse ambtenaren een verklaring te ondertekenen waarmee ze onderschreven dat ze niet van Joodse afkomst waren.
- VII. De Nederlandse kerken vreesden de vergeldingsmaatregelen van de Duitsers niet en protesteerden meerdere malen tegen het onrecht, het Nederlandse volk aangedaan.
- VIII. Distributiekantoren werden tijdens de bezetting uitsluitend overvallen door organisaties die de bonnen in "de zwarte handel" wilden brengen.
- IX. De honger die in '44-'45 in West-Nederland geleden werd was alleen de schuld van de Duitse bezetters, die stelselmatig alle voedselvoorraden naar Duitsland weggevoerd hadden.
- X. De Duitsers hadden weinig begrip voor het verzet van het Nederlandse volk, zodat de straffen voor overtredingen zeer streng waren.

- H. Op de vorige bladzijde staan tien stellingen of beweringen over de tijd van de bezetting, waarvan sommige juist en andere onjuist zijn.

Vraag :

14. Zet de cijfers van deze stellingen of beweringen onder elkaar en schrijf daarachter "juist" of "onjuist".

Voorbeeld : I = . . .

TERMEN OF BEGRIPPEN

- I. Persoonsbewijs.
- II. Collaboratie.
- III. Ghetto.
- IV. Knokploegen.
- V. Grüne Polizei.
- VI. Represailles.
- VII. Sabotage.
- VIII. Gijzelaars.
- IX. De W.A.
- X. "Volk en Vaderland".
- XI. Nederlandse Waffen S.S.
- XII. "De Waarheid".

OMSCHRIJVINGEN

- a. Mensen die met hun leven borg moesten staan voor het gedrag van hun landgenoten.
- b. Communistisch blad.
- c. "Straatleger" van de N.S.B.
- d. Harde tegenmaatregelen.
- e. Organisaties die vaak gewelddadig verzet pleegden.
- f. Duitse pas.
- g. Verplichte identiteitskaart voor Nederlanders.
- h. Krant van de N.S.B.
- i. Samenwerking met de bezetters.
- j. Wijk waar de Joden gedwongen waren te wonen.
- k. Duitse oproerpolitie.
- l. Organisatie van Nederlanders in Duitse krijgdiens.
- m. Tegenwerking door langzaam werken of moedwillig vernielen.

- I. Op de vorige pagina staan twaalf met Romeinse cijfers genummerde termen of begrippen. Daarnaast staan dertien omschrijvingen in willekeurige volgorde.

V r a a g :

15. Schrijf de cijfers van de termen of begrippen onder elkaar en plaats daar de juiste letter van de omschrijving achter.

Denk erom: er is één omschrijving te veel.

Voorbeeld: I = (juiste letter invullen).

Bronvermelding van het gebruikte historische materiaal:

A: J.J. van Bolhuis e.a., *Onderdrukking en verzet*, deel 3, Arnhem/Amsterdam, z.j., p. 444; Leonard de Vries e.a., *De jaren '40-'45, een documentaire over bezet Nederland*, Amsterdam, z.j., p.233; J.J. van Bolhuis e.a., *Onderdrukking en verzet*, deel 4, p.225; Han G. Hoekstra e.a., *Nee en nog eens nee, fotoboek van het verzet 1940-1945*, Amsterdam, 1965, p.124; *Herinneringskalender 1944*; L.J. Jordaan, *Nachtmerrie over Nederland, een herinneringsalbum*, Amsterdam 1945, ongepagineerd.

B.: L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 4, 's-Gravenhage, 1972, p.283, 284, 285 van de geannoteerde uitgave.

C.: *Herinneringskalender 1944*.

D: Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.

E: L. de Jong, a.w., p.304, 305; S. Stokman, *Het verzet van de Nederlandse bisschoppen tegen nationaal-socialisme en Duitse tirannie*, Utrecht, 1946, p.278; L. de Jong, *De bezetting*, deel 4, Amsterdam, 1964, p. 44; idem, 237; J.J. van Bolhuis e.a., a.w., deel 4, p.606, 607; L. de Jong, a.w., p.46; Anne Frank, *Het Achterhuis*, Amsterdam/Antwerpen, 1957 (17e druk), p.175; L. de Jong, *De bezetting*, deel 2, Amsterdam, 1962, p. 38; Han G. Hoekstra e.a., a.w., p. 17.

F.: J.J. Bolhuis e.a., a.w., deel 1, p. 594.

G: *Proeve van een nieuwe grondwet*, 's-Gravenhage, 1967 (3e druk), p.202.

Aantekeningen:

Niets uit deze vragen mag worden overgenomen en/of vermenigvuldigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de commissie. Verzoeken daartoe zenden aan: Secretariaat Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.), Borskilaan 7, Bloemendaal.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS

EN STAATSINRICHTING

Bijlage 3

Vragen over

"DE ONDERDRUKKING VAN DE VRIJHEID TIJDENS DE
TWEDE WERELDOORLOG IN BEZET NEDERLAND EN HET
VERZET DAARTEGEN"

Eerste gedeelte.

Tijd: 40 minuten.

H A V O

29 januari 1974

Instructie

In dit boekje staan 25 opgaven. Bij elke opgave worden vier antwoorden gegeven: A, B, C en D.

Eén antwoord is het beste. Je moet dus bij elke vraag één antwoord kiezen, dat volgens jou het beste is, en niet meer dan één.

Voor het beantwoorden van de vragen krijg je een los antwoordblad. Schrijf dus niet in het boekje. Op het antwoordblad staan nummers, waarachter hokjes met de letters A, B, C en D. Kies je bijvoorbeeld bij vraag 1 antwoord A, dan zet je op je antwoordblad een kruisje bij 1 A. Als je een kruisje hebt gezet, maar later van gedachte verandert, moet je het hokje met het verkeerde kruisje helemaal zwart maken en dan het andere hokje, dat je het laatst gekozen hebt, aankruisen.

Als je je achteraf toch weer bedenkt, zet je een kruisje rechts naast het zwart gemaakte hokje en maak je het hokje met het verkeerde kruisje helemaal zwart.

Let er op: twee kruisjes bij één vraag maken je antwoord ongeldig!

Sla dit boekje niet open, voordat je daartoe toestemming krijgt.

Deze meerkeuzevragen werden opgesteld door een schrijfgroep van het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling te Arnhem in overleg met de C.E.G.E.S.

1. Rijkscommissaris Seyss-Inquart was:

- A hoofd van de bezettingstroepen in Nederland, dat een afzonderlijke staat bleef.
- B hoofd van de bezettingstroepen in Nederland, dat een provincie van Duitsland was geworden.
- C hoofd van het burgerlijk bestuur van Nederland, dat een afzonderlijke staat bleef.
- D hoofd van het burgerlijk bestuur van Nederland, dat een provincie van Duitsland was geworden.

2. Van onderstaande groeperingen en instellingen wilden de Duitsers als eerste gelijkschakelen:

- A de artsen.
- B de kunstenaars.
- C het onderwijs.
- D de radio.

3. Tijdens de bezetting hebben de Duitsers:

- A alle bestaande fascistische politieke partijen opgeheven.
- B alle bestaande politieke partijen opgeheven.
- C bijna alle bestaande politieke partijen opgeheven.
- D geen van de bestaande politieke partijen opgeheven.

De vragen 4 en 5 gaan over het kaartje op de pagina hiernaast.

4. Eind 1940 woonden de meeste Nederlandse Joden in het gedeelte van Nederland dat ligt in vak:

- A I.
- B II.
- C III.
- D IV.

5. De spoorwegstaking duurde het kortst in de vakken:

- A I en II.
- B II en III.
- C III en IV.
- D I en IV.

6. De afbeelding op de bladzij hiernaast werd vervaardigd door:

- A de gelijkgeschakelde pers.
- B de illegale pers.
- C de propagandadienst van de Duitsers.
- D de propagandadienst van de N.S.B.

7. "...De Joden zijn voor ons geen Nederlanders. Zij zijn dat soort vijanden, waarmee wij noch tot een wapenstilstand, noch tot een vrede kunnen komen. Dit geldt hier, om zo te zeggen, voor de duur van de bezetting. Verwacht U van mij geen verordening, waarin dit geconstateerd wordt, behalve regelingen op het vlak van de politie.
Wij zullen de Joden slaan, waar wij ze kunnen raken en wie aan hun kant staat moet de gevolgen daarvan dragen.
De Führer heeft verklaard dat de rol van de Joden in Europa uitgespeeld is en dus is hun rol uitgespeeld. . . ."

Bovenstaande tekst is een fragment uit een redevoering van:

- A Gerbrandy.
 - B Hitler.
 - C Mussert.
 - D Seyss-Inquart.
8. De Nederlandse militairen moesten in hernieuwde krijgsgevangenschap onder andere:
- A als vergeldingsmaatregel van de Duitsers voor de april-meistakingen.
 - B als versterking van de Duitse troepenmacht aan het Russische front.
 - C omdat de westelijke gealliëerden onze grenzen naderden.
 - D omdat zij geoefend waren in het gebruik van wapens.
9. De distributiekantoren werden overvallen om:
- A de bevoorrading van de Duitse troepen te saboteren.
 - B de onderduikers aan rantsoenbonnen te helpen.
 - C de voedselvoorziening in de war te sturen.
 - D de zwarte markt te bevoorraden.

De vragen 10 en 11 gaan over onderstaand schema:

	Gold voor alle meerderjarige Nederlanders.	Lokte stakingen uit.	Maakte onderduiken makkelijker.
I	ja	nee	ja
II	nee	ja	ja
III	ja	nee	nee

10. Welke regel is volledig van toepassing op de invoering van persoonsbewijzen?

- A Regel I.
- B Regel II.
- C Regel III.
- D Geen van deze regels.

11. Welke regel is volledig van toepassing op de invoering van "Ausweise"?

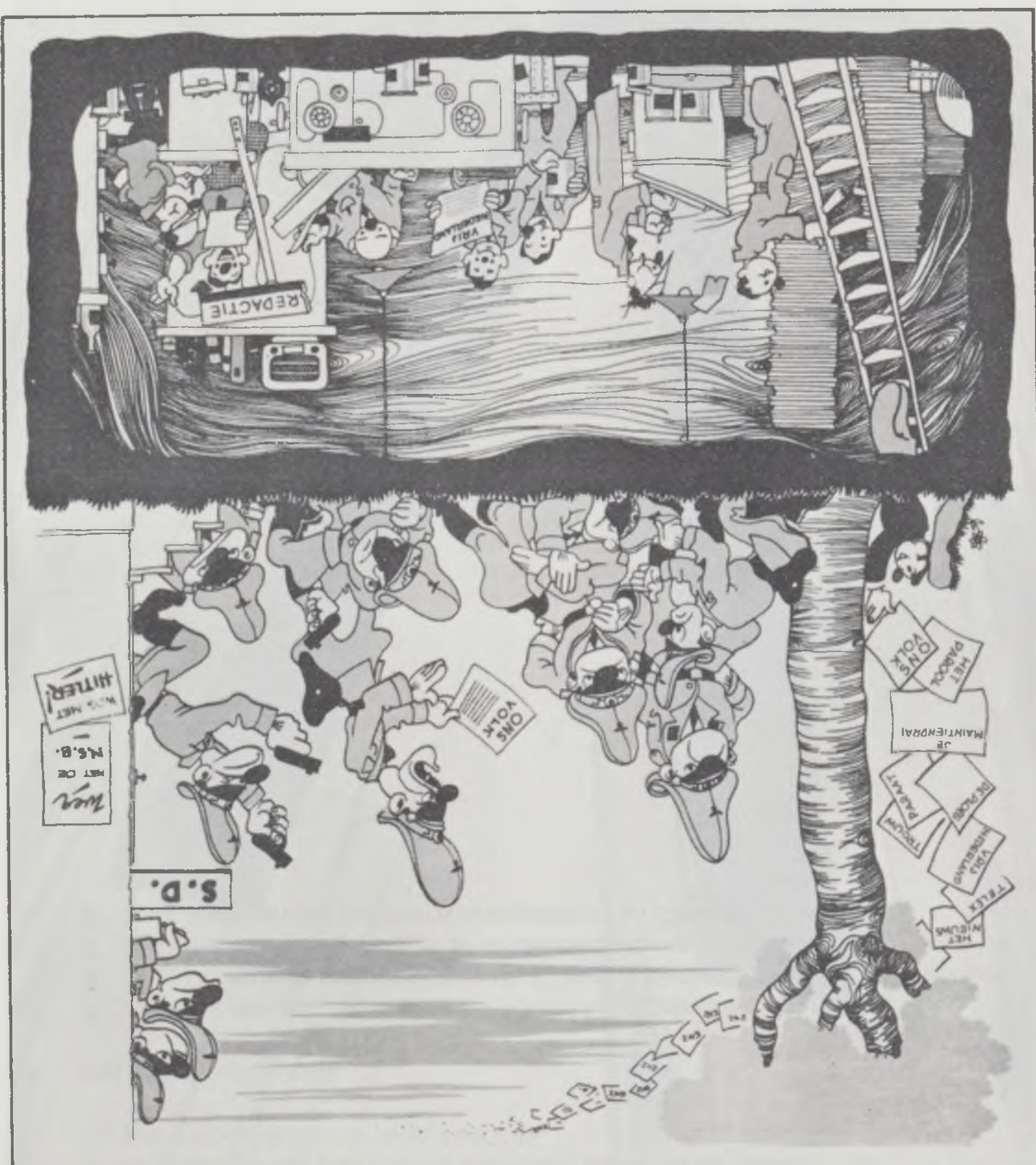
- A Regel I.
- B Regel II.
- C Regel III.
- D Geen van deze regels.

Onderstaande vraag gaat over de afbeelding op de vorige bladzij.
De prent verscheen in de jaren 1940-'45.

12. Met deze prent wilden:

- A de bezetters de ondergang van het ondergrondse verzet aangeven.
- B de Duitsers de vernietiging van het "internationale Jodendom" symboliseren.
- C de Engelsen aangeven dat ze de Duitse barbaren zouden verslaan.
- D de Nederlanders het overwinningsteken van Churchill uitbeelden.

13. De hiernaast afgedrukte tekening is een spotprent op de acties van de Duitsers tegen:

- A de illegale pers.
- B de onderduikers.
- C de spionage van de illegaliteit.
- D het vervalsen van persoonsbewijzen.

PROCLAMATIE

Medeburgers,

Door de Duitsche onderdrukkers is een bekendmaking gepubliceerd, waaruit blijkt, dat alle mannen van 16 tot 40 jaar, die wonen in de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht, opgeroepen zullen worden om voor den vijand te werken. Bepaalde personen en groepen kunnen worden vrijgesteld.

II

**Verplichte aanmelding
voor arbeidsinzet.
Mannen van 18 tot 35 jaar.**

14. Uit welk jaar zijn de op de vorige pagina afgedrukte teksten?

- A I is uit 1940 en II is uit 1941.
- B I is uit 1941 en II is uit 1940.
- C I is uit 1943 en II is uit 1944.
- D I is uit 1944 en II is uit 1943.

NAAR OOSTLAND WILLEN WIJ RIJDEN,
NAAR OOSTLAND WILLEN WIJ GAAN,
EN KOMEN ERGEEN BEET'RE TIJDEN,
DAN GAAN WIJ NAAR DE MAAN.....

15. De prent op de bladzij hiernaast is uit de oorlogsjaren en heeft betrekking op:

- A de april-meistakingen.
- B de "dolle dinsdag".
- C de Duitse inval.
- D de spoorwegstaking.

16. De volgende vraag gaat over onderstaande feiten:

- I de hernieuwde krijgsgevangenschap van Nederlandse militairen.
- II de steeds heviger wordende Jodenvervolgung.
- III de toenemende aantallen onderduikers.
- IV de verplichte arbeidsinzet.

Welk feit is een gevolg van elk van de drie andere feiten?

- A Feit I is een gevolg van II, III, IV.
- B Feit II is een gevolg van I, III, IV.
- C Feit III is een gevolg van I, II, IV.
- D Feit IV is een gevolg van I, II, III.

17. Deze vraag gaat over onderstaande fragmenten uit redevoeringen van Seyss-Inquart.

- I "Maar in dit geval hebben we kunnen vaststellen, dat de aanstichters van deze onlusten . . . in de allereerste plaats weer de Joden (waren)."
- II "Er zijn hier beroeringen geweest ten gevolge van stakingen en er zijn daden van sabotage verricht. Een algemene staking is er niet geweest. Het percentage van degenen die zich aan de algemene orde hebben gehouden of geheel daartoe teruggekeerd zijn, is veel en veel groter dan het percentage van degenen, die zich 24 of 48 uur lang aan deze orde hebben onttrokken."

Op de spoorwegstaking heeft (hebben) betrekking:

- A tekst I.
- B tekst II.
- C beide teksten.
- D geen van beide teksten.

18. De overvallen op distributiekantoren namen toe door stijging van:

- A het aantal bezettingstroepen.
- B het aantal onderduikers.
- C het aantal zwarthandelaren.
- D de prijzen van levensmiddelen.

19. Een voorbeeld van "gelijkschakeling" is:

- A het instellen van een "avondklok".
- B het onder Duits toezicht stellen van de vakbonden.
- C het ontslaan van Joodse ambtenaren.
- D het rantsoeneren van voedsel, kleding, energie.

20. De spoorwegstaking vertraagde onder andere:

- A de bevrijding van het Noorden.
- B de geallieerde luchtlandingen bij Arnhem.
- C de massale deportatie van Joden uit Nederland.
- D de voedselaanvoer voor het Westen.

21. Deze vraag gaat over onderstaande verdeling in tijdvakken:

1e periode:	10 mei 1940	—	15 mei 1940.
2e periode:	15 mei 1940	—	eind juni 1940.
3e periode:	eind juni 1940	—	eind april 1943.
4e periode:	eind april 1943	—	bevrijding.

Bovenstaande verdeling in tijdvakken is het meest kenmerkend voor de geschiedenis tijdens de Tweede Wereldoorlog van:

- A de Nederlandse illegale pers.
- B de Nederlandse Joden.
- C het Nederlandse leger.
- D het Nederlandse spoorwegpersoneel.

SEBASTIAAN

SLUIKER

Vastgesteld moet worden, dat de heer Sebastiaan Sluiker reeds in 1938 abonné was van het maandblad „Succes” en als cursist 9473 stond ingeschreven bij het instituut Dalmeyer, maar zelf schrijft hij zijn verbluffende carrière toe aan zijn vooruitzienden blik. „Koop wat er is, en verkoop het als het er niet meer is”, verduidelijkt de heer Sluiker; „fwalla toe”. Hij kocht vet, fietsbanden, suiker, olie en anthraciet toen niemand nog aan schaarste dacht — en toen er een nijpende behoefte aan deze goederen was ontstaan, betoonde hij zich een warm-voelend mensch, door zijn voorraden weer te verkopen, maar dan alleen aan diegenen, die er zóóveel voor aanboden, dat zij geacht konden worden er de grootste behoefte aan te gevoelen.

Een tweede belangrijke karaktereigenschap van Jan Bunk is, dat hij tacticus is. Geld interesseerde hem niets. Werken en bouwen daar gaat het hem om. Wat hem betreft hadden de Duitschers hem niets behoeven te betalen voor zijn bunkers. Maar dan zouden de menschen gezegd hebben: „Je werkt voor niets voor de moffen? Man, je bent een principiele nazi.” Dit wilde hij natuurlijk niet.

22. Deze vraag gaat over de twee hiernaast afgedrukte teksten met de daarbij behorende illustraties. Ze hebben betrekking op de bezettingstijd en werden kort na de bevrijding gepubliceerd.

Welke bewering is juist?

- A Tekst I en tekst II slaan op een collaborateur.
- B Tekst I slaat op een collaborateur, tekst II op een zwarthandelaar.
- C Tekst I slaat op een zwarthandelaar, tekst II op een collaborateur.
- D Tekst I en tekst II slaan op een zwarthandelaar.

23. Deze vraag gaat over nevenstaand illegaal strooibiljet waarin de spot werd gedreven met de Duitse zoekacties, die ook op Sinterklaasmorgen doorgingen.

De afgebeelde zoekactie hield verband met:

- A de arbeidsinzet.
- B de "dolle dinsdag".
- C de februaristaking.
- D de gelijkschakeling.

De vragen 24 en 25 gaan over twee feiten, I en II, waartussen de verhouding volgens onderstaand schema moet worden bepaald.

- A I is een van de oorzaken van II, maar II is niet een van de oorzaken van I.
- B II is een van de oorzaken van I, maar I is niet een van de oorzaken van II.
- C I en II hebben elkaar wederzijds beïnvloed.
- D I en II hebben niets met elkaar te maken.

24. Feit I : Groeiend verzet in Nederland.
Feit II: Verscherping van de Duitse terreur in Nederland.

De verhouding tussen deze twee feiten wordt het best weergegeven door de verhouding die in bovenstaand schema is aangegeven met:

- A de letter A.
- B de letter B.
- C de letter C.
- D de letter D.

25. Feit I : April-meistakingen.
Feit II: Verlaging van de levensmiddelenrantsoenen.

De verhouding tussen deze twee feiten wordt het best weergegeven door de verhouding die in bovenstaand schema is aangegeven met:

- A de letter A.
- B de letter B.
- C de letter C.
- D de letter D.

Bronvermelding van het gebruikte historisch materiaal:

6. De Moffenspiegel, in de oorlogsjaren uitgegeven, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
7. A. Seyss-Inquart, Vier Jahre in den Niederlanden, Amsterdam/Berlin, 1944, p. 57 e.v.
12. Pamflet, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
13. Kalender voor 1945 in september 1944 gedrukt, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
14. A.H. Paape, Bericht van de Tweede Wereldoorlog, band 5, Amsterdam/Leiden/Haarlem, 1971, p. 2358; L. de Jong, De bezetting, deel 4, Amsterdam, 1964, p. 84.
15. Pamflet, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
17. Nederland 1940/1945, een klankbeeld over de bezettingstijd samengesteld door R.L. Schuursma, Philips D 088047/48 L.
22. Metro, 1e jg., no. 7, 10 mei 1945, p. 5; idem, no. 9, 1 juli 1945, p. 5.
23. Eigen archief.

Aantekeningen:

1. De eerste twee hoofdstukken van het boek zijn gewijd aan de geschiedenis van de Nederlandse taal. Het eerste hoofdstuk behandelt de prehistorische en middeleeuwse periode, terwijl het tweede hoofdstuk de renaissance en de 17e eeuw behandelt. In deze hoofdstukken wordt de ontwikkeling van de Nederlandse taal vanuit etymologisch, morfologisch en syntactisch perspectief beschreven. Ook wordt aandacht besteed aan de invloed van andere talen, zoals Latijn, Frans en Duits, op de Nederlandse taal.
2. Het derde hoofdstuk is gewijd aan de literaire taal. Hier wordt de ontwikkeling van de Nederlandse literaire taal beschreven, met name de rol van de dichters en de invloed van de literatuur op de taal. Het vierde hoofdstuk behandelt de standaardtaal, die in de 17e eeuw is ontstaan. Dit hoofdstuk beschrijft de processen van standaardisering en de rol van de taalwetgeving.
3. Het vijfde hoofdstuk is gewijd aan de dialecten. Hier wordt de verspreiding en de ontwikkeling van de verschillende dialecten in Nederland beschreven. Het zesde hoofdstuk behandelt de regionale varianten van de Nederlandse taal, zoals de Fries, de Limburgse en de Brabantse varianten.
4. Het zevende hoofdstuk is gewijd aan de moderne Nederlandse taal. Hier wordt de ontwikkeling van de Nederlandse taal in de 19e en 20e eeuw beschreven, met name de invloed van de wetenschap en de media op de taal. Het achtste hoofdstuk behandelt de huidige Nederlandse taal, met name de invloed van het Engels op de Nederlandse taal.
5. Het negende hoofdstuk is gewijd aan de Nederlandse taal in de wereld. Hier wordt de verspreiding van de Nederlandse taal in andere landen beschreven, met name in Suriname, Aruba en de Nederlandse Antillen. Het tiende hoofdstuk behandelt de Nederlandse taal in de diaspora.

Aantekeningen:

Niets uit deze vragen mag worden overgenomen en/of vermenigvuldigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de commissie. Verzoeken daartoe zenden aan: Secretariaat Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.), Borskilaan 7, Bloemendaal.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS
EN STAATSINRICHTING

Bijlage 4

Vragen over

"DE ONDERDRUKKING VAN DE VRIJHEID TIJDENS DE
TWEDE WERELDOORLOG IN BEZET NEDERLAND EN HET
VERZET DAARTEGEN"

Tweede gedeelte.

Tijd: 1 uur en 45 minuten.

H A V O

29 januari 1974

NUMERO 21

DE GEUS

ONDER STUDENTEN

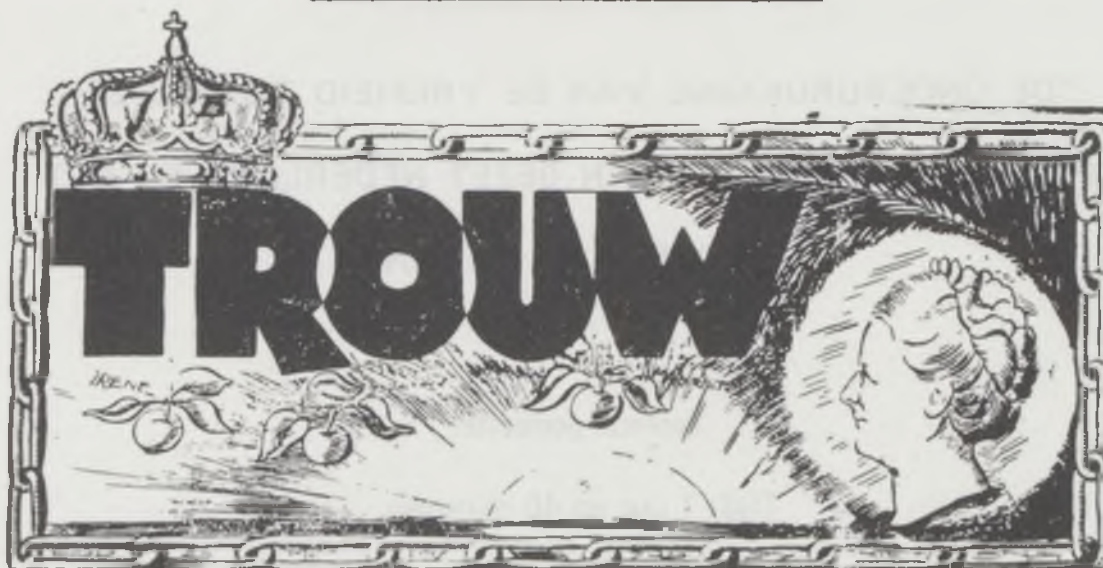
4 SEPTEMBER 1943

No. 51

5 APRIL 1943

HET PAROOL

VRIJ ONVERVEERD

1e JAARGANG
No. 8

Ja, zij zullen
Zich vervullen
Deze tijden van geluk.

Deez' ellenden
Gaan volenden
En verpletterd wordt het juk.

20 JULI
1943

13 DECEMBER 1944
5e JAARGANG

DE WAARHEID

Volksdagblad voor bevrijd Nederland

Weekblad voor het Bezette Gebied

VIJFDE 3 JULI 1946

5e JAARGANG No. 25

VOLK EN VADERLAND

VRIJ NEDERLAND

NEDERLAND ORANJE

8 MEI
1942

Want waarheit, dat 's al oud, vindt nergens beijl noch heul!
Dies roemt men hem voor wijs, die vinger op den mont leijt.
Och, kon ick oock die konst; maar wat op 's harten grond leijt
dat welt me naar de keel, ick wordt te stijf gepaist
en 't werkt als nieuwe wijn die tot de spon uitbaist.
„De Roskam”

Vondel

2E JAARGANG
No. 14

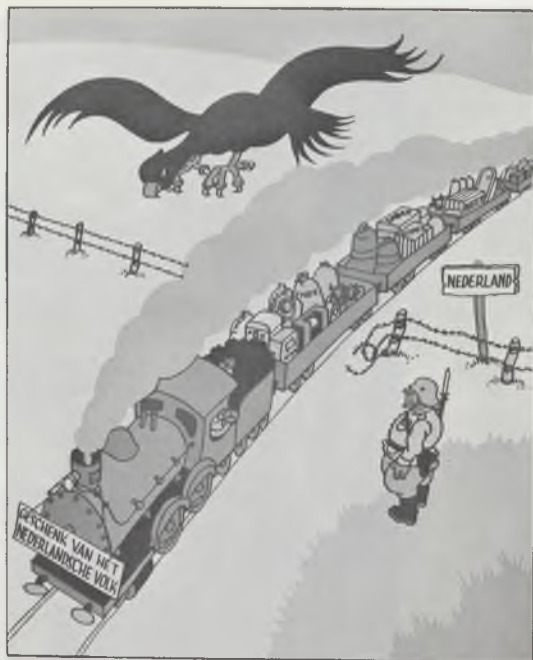
- A. Je ziet op de bladzijde hiernaast de koppen van verschillende bladen die in de tijd van de Duitse bezetting in ons land verschenen.

V r a g e n :

1. Welk blad hoort in deze reeks niet thuis?
2. Waarom niet?

De vraag over bovenstaande prent en over de vijf prenten op de pagina's 5 tot en met 10 staat op bladzijde 11.

UIT DANKBAARHEID

GEEN ÉÉNE MOF DOODSCHieten...

MAAR TWINTIG JAAR LANG 'ERSATZ' LATEN VRETEN!

WIJ DEZE VERORDENING OVERTREEDT GAAT ZONDER UITSTEL TEGEN DE MUUR!

ZIJ BRACHTEN HUN OFFER

N.S.F
N.V.H

OFFERT GIJ VOOR HEN

ALBERT DEBIELE, SOUMAN

- B. Op zeven bladzijden hiervoor — de pagina's 4 tot en met 10 — staan zes met Romeinse cijfers genummerde afbeeldingen uit de jaren 1940–1945 in ons land.
Hieronder volgen in willekeurige volgorde negen omschrijvingen waarvan er zes bij een afbeelding passen.
- a) Veel Nederlanders verloren hun leven door represaillemaatregelen van de Duitsers.
 - b) De Nederlandse verzetbeweging had tegen het einde van de oorlog diep medelijden met de Duitse soldaten.
 - c) In de laatste oorlogswinter heerste hongersnood in West-Nederland.
 - d) Om de bezetters te vriend te houden stuurden de Nederlanders regelmatig geschenkwendingen naar Duitsland.
 - e) Via de illegale pers werden de Nederlandse mannen op allerlei manieren gewaarschuwd zich vooral niet vrijwillig te melden om mee te werken aan de Duitse oorlogsindustrie.
 - f) Door middel van razzia's in grote steden probeerden de Duitsers alle mannen die tot werken in staat waren weg te voeren.
 - g) Ambtenaren die hun werk voor de Duitsers bleven verrichten handelden dom.
 - h) De Duitsers vorderden sinds 1943 alles wat ze in hun gehavende vaderland konden gebruiken, maar zij deden het voorkomen alsof dit niet afgedwongen was.
 - i) De haatgevoelens tegen de Duitse bezetters werden tegen het einde van de oorlog op allerlei manieren geuit.

V r a a g :

3. Schrijf de nummers van de zes afbeeldingen onder elkaar en kies daarbij de letter van de bijpassende omschrijving.
Denk erom: je kunt niet elke omschrijving gebruiken!
Voorbeeld: I = ... (letter invullen)
II = ... enz.

I

ZEG, STUK VICTORIE, VAL D'R NIET AF, ANDERS MOTTEN
WE 'S-AVONDS WEER OM ZES UUR BINNE WEZE.....!

II

...UND WIR FAAAAHREN GEGEN ENGELAND.....!

„KOM BINNE, KEESIE, MOT JE ÓÓK VERZUIPE...?“

- C. Een vorm van verzet was het belachelijk maken van Duitse plannen en maatregelen. De twee spotprenten op de vorige bladzijde zijn daar een voorbeeld van. Ze zijn tijdens de bezetting getekend en met andere karikaturen als illustraties op een kalender voor het jaar 1944 illegaal uitgegeven.

V r a a g :

4. Bekijk de beide — met Romeinse cijfers genummerde — spotprenten aandachtig, lees ook de tekst bij elke prent.
Omschrijf vervolgens van elke prent afzonderlijk waartegen de spot van de Nederlanders zich richtte.

Voorbeeld: I = . . .

II = . . .

- I. "Naar aanleiding van een uit Nederland ontvangen vraag en na overleg met het opperbevel, mede in verband met de operaties die heden in Nederland zijn aangevangen, acht de regering thans het oogenblik aangebroken, de instructie te geven tot een algemene staking, ten einde het vijandelijk vervoer en troepenconcentraties zoveel mogelijk te beletten".
- II. ". . . Weigert toe te treden tot de Gilden! En maakt de afkondiging van de Kultuurkamer tot een leeg gebaar van de Nazi-hansworsten . . ."
- III. "Organiseert in alle bedrijven de proteststaking! ! Vecht eensgezind tegen deze terreur! ! Eist onmiddellijke vrijlating van de gearresteerde Joden".
- IV. "Staken. Het water staat ons aan de lippen. Ons volk, drie jaar welhaast gekrenkt en gedeukt door Duitse tyrannen, beroofd van zijn goederen en zijn vrijheden, van zijn arbeidskrachten en zijn voorraden, wordt nu gedreven in zijn laatste schansen . . ."

- D. Op de bladzij hiernaast staan vier met Romeinse cijfers genummerde citaten die betrekking hebben op bepaalde gebeurtenissen in de bezettingstijd. Hieronder worden drie van die gebeurtenissen genoemd:
- a. April-Meistaking.
 - b. Spoorwegstaking.
 - c. Februaristaking.

V r a a g :

5. Schrijf de nummers van de citaten onder elkaar en plaats achter elk nummer de letter van een van de hierboven genoemde gebeurtenissen waarop dat citaat slaat. Denk erom: er is één citaat bij dat op geen van de drie gebeurtenissen betrekking heeft.
- Voorbeeld: I = . . . (juiste letter invullen).

Geusenactie Bericht no 2.

De Geusenactie is ingezet op 15 Mei 1940 te Amsterdam. Ons eerste bericht heeft nu al zelfs Nijmegen bereikt. Nederland zal zijn vrijheidsbevoering niet voor niets weeten! We ~~hatten~~ weten wat ons te wachten staat. Al onze voorraden zullen worden weggehaald, voedsel, kleding, schoeisel.

Spoedig krijgen we het bonnenspellet voor alles en nog wat en daarna kunnen we zelfs op de bonnen niet meer krijgen.

Onze jonge mannen zullen worden gedwongen elders te gaan werken voor den Overweldiger. We krijgen spoedig een nimmien Alva met bloedraad en inquisitie (of een prelling). Maar de Geusenactie zal ons geleidelijk omarmen en eenmaal zullen we, evenals in de tachtigjarige oorlog onze vrijheid heroveren. Moed en vertrouwen. Ons land zal geen onderdeel van Duitsland worden!

De Geusenactie bestaat uit het volgende: schrijf elk bericht twee of meer keer volledig over, met verraadsche hand. Doe oogenacht elk papertje (ook dit exemplaar) tekenen dan ten betrouwbare Nederlander, die weer hetzelfde doet alzo. Overbreng de actie nooit, ook al krijgt ge soms een bericht voor de tweede maal. Overal stellen we geheime agenten aan. Spoedig hoort ge meer. Het is al te gemakkelijk doen!

En voor allen, allen en
Dit bericht is uitgezonden op 15 Mei 1940.

E. Hiernaast is een van de eerste illegale blaadjes uit de bezettingstijd afgedrukt.

V r a g e n :

6. Welk verschil is er in vergelijking met later verschenen illegale bladen?
 - a) in het uiterlijk,
 - b) in de wijze van verspreiding van dit blad.
7. Welke Duitse maatregelen worden er in dit "Bericht no. 2" voorspeld?
8. Geef in elk van die gevallen aan of de voorspelling is uitgekomen.
9. In de tekst staat: "We weten wat ons te wachten staat".
Was de mening van de schrijver hier representatief voor die van de Nederlandse bevolking?
Licht je antwoord toe.
10. Waarom gebruikte de schrijver de naam "Geuzenactie"?

"ACHTSTE VERORDENING VAN DEN RIJKSCOMMISSARIS VOOR HET BEZETTE
NEDERLANDSCHE GEBIED . . .

Op grond van paragraaf 5 van het Decreet van den Führer over uitoefening van
regeringsbevoegdheden in Nederland van 18 mei 1940 bepaal ik . . .

- Art. 1 De werkzaamheden van de gemeenteraden en van de Provinciale Staten
blijven rusten; verkiezingen van deze vertegenwoordigende lichamen vinden
niet plaats. Verder blijven de werkzaamheden rusten van de colleges van
burgemeester en wethouders, van Gedeputeerde Staten . . .
- Art. 3 De taak van de gemeenteraad en van het college van burgemeester en
wethouders wordt door den burgemeester waargenomen . . .
- Art. 4 De burgemeester benoemt voor den tijd van zes jaren tenminste twee doch
niet meer dan zes wethouders ten einde hem bij het besturen van de gemeente
te vertegenwoordigen . . .
- Art. 6 . . . De wethouders worden beschouwd als gemeenteambtenaren . . .
- Art. 16 De taak van de Provinciale Staten wordt door den Commissaris der provincie
waargenomen . . ."

- F. Op de vorige pagina staan een aantal bepalingen uit een verordening van Seyss-Inquart d.d. 11 augustus 1941.

V r a g e n :

11. In de tekst lees je dat voor enkele vertegenwoordigende lichamen geen verkiezingen meer werden gehouden.
Voor welk ander vertegenwoordigend lichaam vonden ook geen verkiezingen meer plaats?
12. Waarop berustte de bevoegdheid van de rijkscommissaris voor het treffen van deze maatregelen?
13. Zeer veel leden van raden en staten waren daarin gekozen na kandidaat te zijn gesteld door hun politieke partij.
Waarom konden zij bij het uitvaardigen van deze verordening niet meer geacht worden hun partij te vertegenwoordigen?
14. Waarom zou de N.S.B., vaak ook in raden en staten vertegenwoordigd, geen bezwaar hebben gemaakt tegen deze verordening?

Donderdag, 9 Juli 1942

Lieve Kitty,

Zo liepen we dan door de stromende regen, vader, moeder en ik, elk met een school- en boodschappentas, tot bovenaan toe volgepropt met de meest door elkaar liggende dingen.

De arbeiders, die vroeg naar hun werk gingen, keken ons medelijdend na; op hun gezicht was duidelijk de spijt te lezen, dat ze ons generlei voertuig konden aanbieden; de opzichtige gele ster sprak voor zichzelf.

Pas toen we op straat waren, vertelden vader en moeder me bij brokjes en beetjes het hele onderduikplan. Al maanden lang hadden ze zoveel van onze inboedel en ons lijfgoed als mogelijk was het huis uitgedaan en nu waren we juist zover, dat we vrijwillig op 16 juli wilden gaan onderduiken. Door de oproep was dat onderduikplan tien dagen vervroegd . . .

Je Anne

- G. De brief op de linkerbladzijde is overgenomen uit *Het Achterhuis, dagboek van Anne Frank*. De familie Frank woonde destijds in Amsterdam.

Vragen :

15. Tot welke bevolkingsgroep behoorde de familie Frank en uit welke passage in de tekst maak je dat op?
16. Door de "oproep" werd het onderduikplan van de familie Frank tien dagen vervroegd. Wat was — hoogstwaarschijnlijk — de inhoud van deze oproep?
17. Welke Duitse maatregel maakte dat mensen als de leden van de familie Frank zich in 1942 in grote meerderheid in Amsterdam bevonden?
18. Noem nog drie andere Duitse maatregelen uit de periode 1941 tot 1944 die tegen deze bevolkingsgroep zijn genomen.
19. Wat was het "einddoel" dat de Duitsers met betrekking tot deze bevolkingsgroep nastreefden?
20. Uit het fragment blijkt een zeker medeleven van de arbeiders met het lot van de familie Frank. Toon met tenminste twee voorbeelden duidelijk aan dat er in Nederland openlijk geïntereerd is tegen deze Duitse maatregelen.

Stroop!

Steeds weer opnieuw, ook thans weer, wordt bekendgemaakt, dat bepaalde bevolkingsgroepen Ausweise moeten aanvragen, waarmee zij zullen kunnen aantonen, dat zij tot die bevolkingsgroepen behooren en op grond daarvan voor een gunstiger behandeling in aanmerking komen dan anderen.

De Duitschers weten wel, dat men meer vliegen kan vangen met stroop, dan met azijn. De belofte, dat Ausweise zullen worden uitgereikt, is de stroop, waarmee de Nederlanders worden gevangen.

Meldt U niet!

Gij moogt het niet doen!

Uw regeering heeft het U verboden en als dit niet zoo was moest U het toch zelf begrijpen. Wie deelneemt aan de Ausweise-regeling stelt de Duitschers in de gelegenheid op straat en overal uit te maken wie ze met de minste bezwaren voor henzelf kunnen aanpakken. **Wie zichzelf of zijn arbeiders aanmeldt, is een landverrader. Tegen hem zullen door de regeering en de binnenlandsche strijdkrachten maatregelen worden genomen.** Zoo spoedig mogelijk! Want wie om een Ausweis vraagt kan eerst nog wel eens een tijdje in Duitschland moeten zitten.

Of denkt U, dat ieder, die een Ausweis vraagt, er ook een krijgt? En denkt U, dat wie een Ausweis heeft, daarmee uit het gevaar is?

**Wie op oom Adolf's woord vertrouwt
die heeft op drassig veen gebouwd!**

En wie naar Duitschland raakt, moet maar afwachten of hij zijn familie ooit terugziet.

**Geen Ausweis helpt U uit den nood
Duitschland dreigt en daar: de dood.**

Nederlanders, laat U niet vangen!

Laat U niet registreeren en classificeeren!

Vraag geen Ausweise!

- H. De tekst op de bladzij hiernaast heeft betrekking op een van de vele soorten "Ausweise" die in de bezettingstijd konden worden aangevraagd:

V r a g e n :

21. Geef een zo concreet mogelijke, korte omschrijving van het begrip "Ausweis".
22. Waarom zou de bezettende macht bereid zijn geweest aan sommige Nederlanders de in de tekst genoemde "Ausweise" uit te reiken?
23. Waarom zou de Nederlandse regering in Londen het aanvragen van deze "Ausweise" bij de bezettende macht verboden hebben?
24. "Wie zichzelf en zijn arbeiders aanmeldt is een landverrader". Waarom wordt dit in de tekst landverraad genoemd?
25. Welk(e) argument(en) kunnen Nederlanders aangevoerd hebben om wel een "Ausweis" aan te vragen?

J. J. J. J.

1
CONTROLE

A. O. V.
HOORN

Keuring: raad *...*
Keuringsdatum *...*

DEEL 1 DEEL 2 VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN

PERSOONSBEWIJS

De houder van dit bewijs is verplicht het te allen tijde bij zich te dragen en desgevorderd te vertoonen aan iederen opsporingsambtenaar, wettelijk bevoegd tot het verrichten van onderzoekingen, door wie zulks ingevolge een wettelijk voorschrift wordt verlangd.

Geldig gedurende vijf jaren

MIJSGEBRUIK WORDT GESTRAFT

O 36 N° 000785

...

31 October 1922
Oppendoes. *...*

Gandibonwer

2 00041
OPPERDOES

O 36 N° 000785

...

1-6ULDEN

PERSOONSBEWIJS

1-6ULDEN

PERSOONSBEWIJS

- I. Op de vorige bladzij zie je een persoonsbewijs afgedrukt. Het persoonsbewijs is in 1941 door de Duitsers ingevoerd. Elke Nederlander van 15 jaar en ouder was verplicht haar of zijn persoonsbewijs altijd bij zich te hebben.

V r a g e n :

26. Welke bedoeling had de bezetter met de invoering van het persoonsbewijs?
27. Welk voordeel zou het kunnen hebben het jaartal van geboorte in het eigen persoonsbewijs te veranderen?
28. Geef twee voorbeelden van (groepen) Nederlanders die een vals, speciaal door de illegaliteit vervaardigd persoonsbewijs nodig hadden.

- I. "Toen ik tegen hem [Goering] zei dat de oorlog nog niet uit was, dat wij Indië nog hadden, dat de koningin en de regering in Engeland waren en de oorlog doorging . . ."
- II. ". . . En niet alleen is deze deportatie een ramp, zij is ook een gruwelijk onrecht in strijd met alle menselijke en goddelijke wetten. Als herders Uwer zielen mogen wij niet zwijgen over hetgeen nu ons volk wordt aangedaan . . ."
- III. "De aan mij ondergeschikte S.S.- en politie-eenheden schieten onverwijld zonder waarschuwing, wanneer samenscholingen van welken aard ook plaatsvinden . . ."
- IV. "Vandaag heeft het Zweedse Rode Kruis ons werkelijk een feestdag bereid: we kregen de man een echt wittebrood cadeau en 125 gram margarine . . . Zo hadden we een echte vooroorlogse maaltijd. De kinderen hebben zitten smullen en aten als nooit te voren . . ."
- V. "Ons hart gaat uit naar onze landgenoten in het vaderland die harde tijden zullen doormaken. Maar Nederland zal zijn gehele Europese grondgebied met Gods hulp herwinnen . . ."
- VI. ". . . Wij komen niet hier om een volkskarakter in het nauw te brengen en te vernielen en om aan een land de vrijheid te ontnemen . . . Wij willen . . . aan dit land en zijn volk [niet] onze politieke overtuiging opdringen . . ."
- VII. "Eens zal deze verschrikkelijke oorlog toch wel aflopen, eens zullen wij toch weer mensen en niet alleen Joden zijn.
Wie heeft ons dit opgelegd? Wie heeft ons Joden tot een uitzondering onder alle volkeren gemaakt? . . ."
- VIII. "Ik ben naar de Führer gegaan . . . en heb hem gezegd . . . als leider . . ., dus namens U: . . . dat naar mijn mening het welzijn en het voortbestaan van het Nederlandse volk alleen gewaarborgd kan worden in het lotsverbonden samenhouden van alle Germaanse volkeren . . ."
- IX. ". . . Nederland zal zijn vrijheidsberoving niet voor zoete koek opeten. We weten wat ons te wachten staat . . . [We] zullen ons geleidelijk organiseren en eenmaal zullen we, evenals in de tachtigjarige oorlog onze vrijheid heroveren . . ."

- J. Op de bladzij hiernaast staan negen citaten van personen die bij de onderdrukking of het verzet betrokken zijn geweest.
Hieronder worden acht personen aangeduid of genoemd die in de onderdrukking of het verzet een rol hebben gespeeld.

a. Rauter.	e. Verzetsstrijder.
b. Anne Frank.	f. Wilhelmina.
c. Mussert.	g. Seyss-Inquart.
d. Winkelman.	h. Woordvoerder der kerken.

V r a a g :

29. Schrijf de nummers van de citaten onder elkaar en plaats daarachter de letter van de persoon die dit gezegd of geschreven heeft.
Denk erom: er is één citaat bij dat door geen van de acht personen gezegd of geschreven is.
Voorbeeld: I = (letter invullen)

Openbare Kennisgeving INLEVERING VAN METALEN

BESCHIKKING

RADIO-ONTVANGTOESTELLEN VERBEURD VERKLAARD

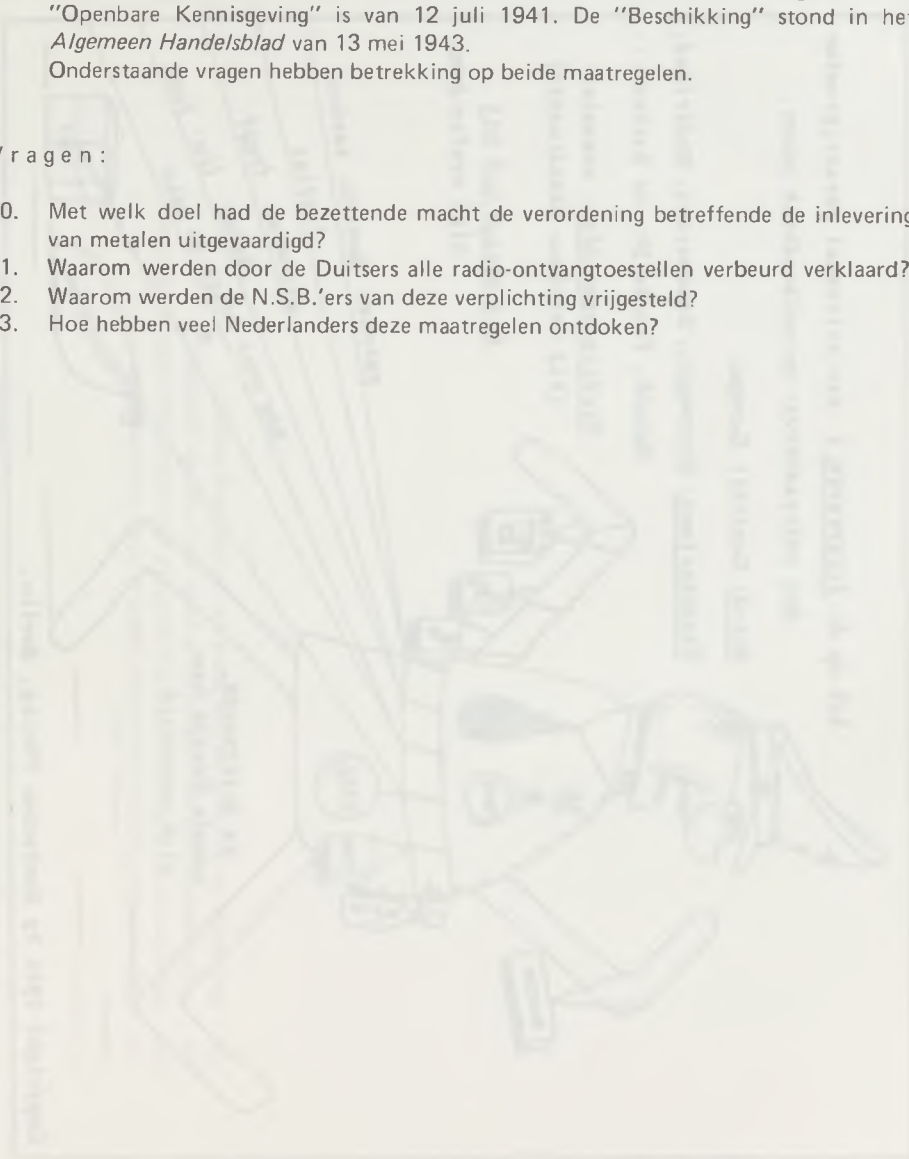
Plaats en tijd van inlevering worden binnen tien dagen bekend gemaakt. — Radio-distributiecentralen blijven bestaan

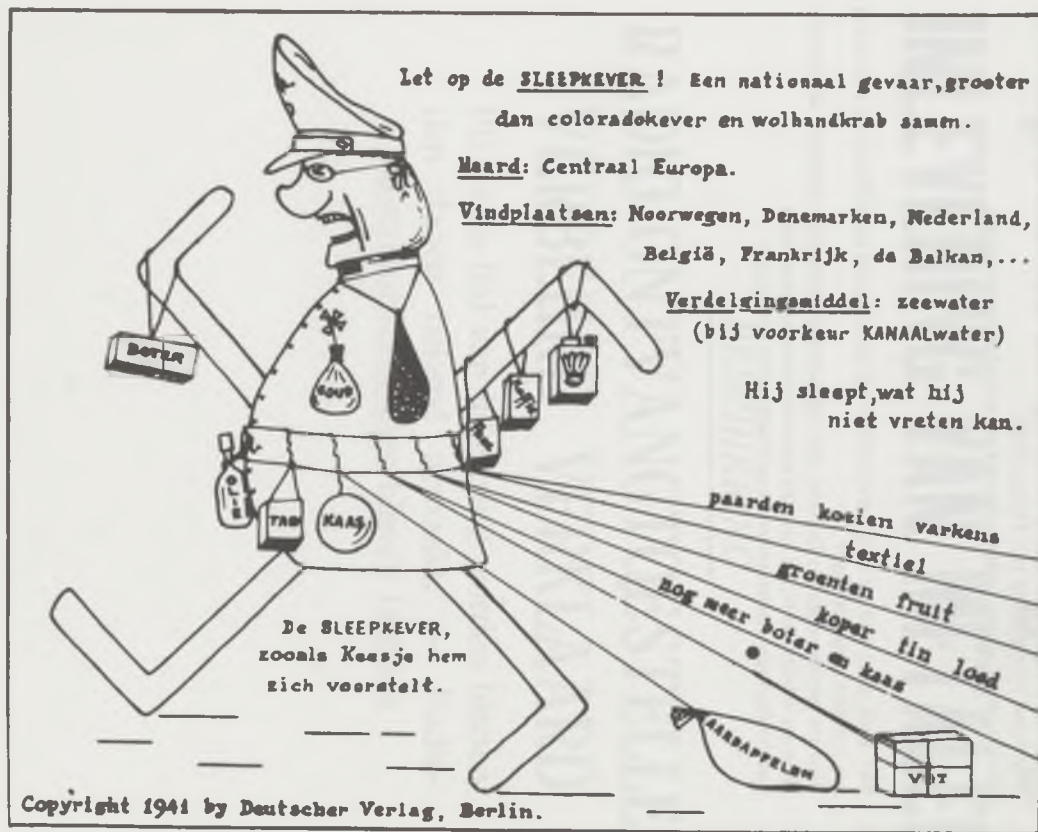
- K. Hiernaast staan enkele gedeelten van bekendmakingen uit de bezettingstijd afgedrukt, waarin maatregelen werden aangekondigd die van directe invloed waren op het dagelijkse leven van de Nederlanders in die jaren. De leden van de N.S.B. waren van de verplichting tot het inleveren van radiotoestellen vrijgesteld. De "Openbare Kennisgeving" is van 12 juli 1941. De "Beschikking" stond in het *Algemeen Handelsblad* van 13 mei 1943.

Onderstaande vragen hebben betrekking op beide maatregelen.

Vragen :

30. Met welk doel had de bezettende macht de verordening betreffende de inlevering van metalen uitgevaardigd?
31. Waarom werden door de Duitsers alle radio-ontvangtoestellen verbeurd verklaard?
32. Waarom werden de N.S.B.'ers van deze verplichting vrijgesteld?
33. Hoe hebben veel Nederlanders deze maatregelen ontduikt?

L. Op de vorige bladzij staat een spotprent uit de bezettingstijd.

V r a g e n :

34. Welk symbool van de bezettende macht is in de tekening verwerkt?
35. Waarom wordt KANAALwater bij voorkeur als verdelgingsmiddel aanbevolen?
36. Welke opzettelijke onjuistheid zie je in de tekst van de spotprent?
37. Wat wilde de tekenaar met de prent tot uitdrukking brengen?

Hieronder volgt een fragment uit het dagboek van de burgemeester van Wisch en Terborg (een gemeente in de Achterhoek) in de jaren van de bezetting.

De burgemeester vertelt er in over een gesprek dat hij in 1943 met mr. Frederiks had, die secretaris-generaal van het departement van Binnenlandse Zaken was. Mr. Frederiks was toen de hoogste gezagsdrager op zijn departement.

"2 Juni had ik in Apeldoorn een onderhoud met Mr. Frederiks . . .

Hij was van mening dat door het ontslaan van vele burgemeesters en het heengaan van de Commissaris van Drenthe, maar ook om meerdere andere kwesties de tijd voor hem was gekomen om heen te gaan. Het werd zo steeds moeilijker het bestuursapparaat in handen te houden . . .

Hij moest op vier fronten strijden. Hij had steeds loyaal zich gedragen, doch kon op deze wijze niet verder gaan . . .

Op onze vraag welke die vier fronten waren, zei hij dat zijn strijd was gericht tegen de Duitsers, tegen de extremisten in Nederland, daarmede doelende op de illegale pers, tegen de N.S.B., om die niet aan bod te laten komen en tegen Radio Oranje . . ."

- M. Onderstaande vragen gaan over het dagboekfragment op de bladzij hiernaast en de inleiding die er boven staat.

V r a g e n :

38. Hoe is het te verklaren dat mr. Frederiks op dat tijdstip de hoogste gezagsdrager op zijn departement was?
39. Een deel van de illegaliteit heeft mr. Frederiks van collaboratie beschuldigd. Welke argumenten, aan de tekst te ontlelen, zouden daarvoor gebruikt kunnen zijn?
40. Met welk argument kan mr. Frederiks zich verdedigd hebben?

- I. "Alom werd er [namelijk op 29 juni — de verjaardag van prins Bernhard] oranje gedragen of ook zeer veel een witte anjer of een andere opvallende witte bloem.
- II. "Kameraden. Geef dit manifest na gelezen te hebben verder door. Plakt het op waar gij kunt, doch doe het voorzichtig".
- III. "Vandaag besloten niet langer naar de Duitse radio te luisteren".
- IV. "Twee landwachten neergeschoten die auto verzetscommandant wilden vorderen".
- V. "Tenslotte had hij tesamen met nog drie leden van deze kring ... een opruiingsgeschrift uitgegeven en verspreid".

N. Op de vorige pagina staan vijf citaten uit dagboeken, bladen, brieven e.d. uit de bezettingstijd.

Het verzet dat Nederlanders toen tegen de Duitsers pleegden kan onderscheiden worden in de volgende drie vormen:

- a. passief verzet;
- b. actief niet gewelddadig verzet;
- c. actief gewelddadig verzet.

V r a a g :

41. Schrijf de Romeinse cijfers I tot en met V waarmee de citaten op de bladzij hiernaast zijn genummerd onder elkaar. Zet vervolgens achter elk cijfer de letter van die vorm van verzet waarvan het citaat naar jouw mening een uiting is.
Voorbeeld I = . . . (letter invullen).

- O. De foto's van de onderduikers op de bladzij hiernaast laten iets zien van de onderdrukking van de vrijheid in Nederland in de jaren '40-'45.

V r a g e n :

42. Noem tenminste twee groepen mensen voor wie het gewenst was in deze jaren onder te duiken.
43. Beschrijf in enkele zinnen de problemen die verbonden waren aan het opnemen van onderduikers:
- a. voor een gezin in een stad, bijvoorbeeld Amsterdam.
 - b. voor een gezin op het platteland.

Bekendmaking

Aangezien ondanks de uiterst dringende uitnoodiging van den Wehrmachtsbefehlshaber, General der Flieger Christiansen, de daders van den springstofaanval in Rotterdam te laf zijn geweest om zich aan te melden, zijn de volgende gijzelaars aangepakt en heden morgen doodgeschoten:

- 1) Ruys, Willem, directeur-generaal, Rotterdam;
- 2) Graaf E. O. G. van Limburg Stirum, Arnhem;
- 3) Mr. Baelde, Robert, Rotterdam;
- 4) Bennekers, Christoffel, vroeger hoofdinspecteur van politie, Rotterdam;
- 5) Baron Alexander Schimmelpennink van der Oye, Noordgouwe (Zeeland).

Den Haag, 15 Aug. 1942.
Der Höhere S.S. und Polizeiführer
Nordwest.
(get.) RAUTER.
S.S. Gruppenführer en General-
leutnant d. P.

- P. Onderstaande vragen gaan over het in vergrote vorm op de pagina hiernaast afgedrukte krantebericht uit augustus 1942.

V r a g e n :

44. Om het Nederlandse volk te suggereren dat niet de Duitse autoriteiten maar de Nederlandse verzetslieden verantwoordelijk waren voor de dood van vijf gijzelaars stelt Rauter:
- a. het gedrag van de Duitse autoriteiten zo gunstig,
 - b. het gedrag van de Nederlandse verzetsmensen zo ongunstig mogelijk voor.
- Uit welke woorden van de tekst blijkt dat?
Afzonderlijk voor a en b beantwoorden.
45. Waarom zal het neerschieten van gijzelaars bij de Nederlanders de afkeer van de Duitsers versterkt hebben?

Trouw

EDITIE VOOR LEIDEN EN OMSTREKEN

No. 12 en 13.

25 Januari 1945.

HET GESLAAGDE VERZET.

In zijn rede, die de heer Seyss Inquart even na de jaarwisseling hield, is hij tot een merkwaardige erkenning gekomen. Hij heeft op zijn slimme manier in de rede voor de zoveelste maal betoogd, dat de Duitschers geen schuld hebben aan de ellende, die op dit moment in ons land bestaat. Duitschland had voor kolen willen zorgen. Duitschland leefde niet ten koste van Nederland maar ruilde groente voor graan en verder nog een heele dosis van dergelijke schoonschijnende dingen meer.

Maar weet ge, zegt de hoogste burgerlijke autoriteit in dit bezette deel van ons land, weet ge waar de ellende van komt? 't Is het verzet van het Nederlandsche volk, daar komt het van!!

- Q. Onderstaande vragen hebben betrekking op de hiernaast gedeeltelijk afgedrukte pagina van een editie van *Trouw*, d.d. 25 januari 1945.

Vragen:

46. In de vierde regel van de kleine letters staat: "de ellende, die op dit moment in ons land bestaat". Op welke ellende wordt hier speciaal bedoeld?
47. In regel acht en negen staat: "dit bezette deel van ons land". Welk deel van ons land bedoelde de schrijver?
48. In de vijfde regel staat: "Duitsland had voor kolen willen zorgen". Hoewel Seyss-Inquart het verzet als geheel aansprakelijk stelde voor het feit dat deze kolen nooit de haard van de Nederlanders bereikten, moet hij toch in het bijzonder één verzetsactie op het oog gehad hebben. Welke actie was dat?

ORANJEBULLETIN No. 9

Uitgegeven door : de Geus, Je Maintiendrai, Ons Volk,
Op Wacht, de Opdracht, Het Parool, De Ploeg, De
Schakel, Trouw, Vrij Nederland, de Waarheid
en de Nieuwsorganen

Voor Leiden en Omstreken

17 Februari 1945

De Nederlandse ondergrondse verzetsbeweging heeft ter publicatie in de Wereldpers onderstaand manifest uitgegeven :

„Het Nederlandse volk heeft nu bijna gedurende vijf jaren als een der Verenigde Naties zijn aandeel in de strijd tegen het nationaal-socialistische Duitsland genomen. Honderden en duizenden van zijn zonen gaven daarvoor reeds hun leven; tienduizenden werden daarvoor weggesleept en in concentratiekampen gemarteld; nog veel meer verloren al hetgeen zij bezaten ;

Wij vragen geen medelijden, wij willen slechts onze eigen strijd strijden en U toeroepen, dat een oud cultuurvolk met de ondergang bedreigd wordt door Barbaren. Laat de volkeren hun stem verheffen tegen deze wandaden, in de hoop dat zij door het nog denkende deel van het Duitse volk worde verstaan en dat het overige deel van hun duivelse plannen zal afzien uit vrees voor de vergelding.

Leve de Vrijheid ! Wij zullen standhouden !

Voor het Nederlandse Volk,

De Nederlandse ondergrondse verzetsbeweging.

Dit stuk, dat in alle grote Engelse en Amerikaanse bladen is opgenomen, heeft niet nagelaten diepe indruk te maken. Zo dringt bijv. de „Times" aan op de grootst mogelijke spoed bij de hulpverlening aan Nederland.

- R. De vragen hieronder gaan over de op de vorige bladzijde gedeeltelijk afgedrukte pagina van *Oranjabulletin* No. 9.

V r a g e n :

49. Blijkens de "kop" van dit *Oranjabulletin* werd het door een aantal illegale bladen gezamenlijk uitgegeven.
Welke instantie hechtte aan de samenwerking tussen de verschillende Nederlandse verzetsorganisaties grote waarde?
50. Naar aanleiding van het in dit *Oranjabulletin* gepubliceerde "manifest" drong men aan op de "grootst mogelijk spoed bij de hulpverlening aan Nederland". Welke speciale moeilijkheden waren te verwachten bij het verlenen van hulp aan Nederland op dat tijdstip?
51. De uitgave van het *Oranjabulletin* en het daarin geciteerde "Manifest" zijn uitingen van de samenwerking tussen de verzetsorganisaties. Toch waren er diepgaande meningsverschillen tussen de diverse illegale groeperingen onderling en soms binnen elk van deze organisaties afzonderlijk.
Noem tenminste twee kwesties waarover de verschillende verzetsorganisaties duidelijk ongelijke standpunten innamen.

Uit twee artikelen van onze grondwet:

Artikel 4: Allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, hebben gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen.

Artikel 5: Iedere Nederlander is tot elke landsbediening benoembaar.

- S. De artikelen uit onze grondwet, die op de pagina hiernaast staan afgedrukt noemen enkele rechten die alle Nederlanders bezitten.
Men acht ze zo belangrijk dat ze wel grondrechten worden genoemd. In de praktijk werden deze grondrechten door de bezetters op geen enkele wijze geëerbiedigd.

V r a a g :

52. Toon met een voorbeeld aan dat deze grondrechten door de bezetters niet geëerbiedigd werden. Doe dat ten aanzien van:
a. artikel 4;
b. artikel 5.

Bronvermelding van het gebruikte historische materiaal:

- A.: Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
B.: J.J. van Bolhuis e.a., *Onderdrukking en verzet*, deel 3, Arnhem/Amsterdam, z.j., p. 444; Leonard de Vries e.a., *De jaren '40-'45*, een documentaire over bezet Nederland, Amsterdam, z.j., p. 233; J.J. van Bolhuis e.a., a.w., deel 4, p. 225; Han G. Hoekstra e.a., *Nee en nog eens nee*, fotoboek van het verzet 1940-1945, Amsterdam, 1965, p. 124; *Herinneringskalender 1944*; L.J. Jordaan, *Nachtmerrie over Nederland*, een herinneringsalbum, Amsterdam, 1945, ongepagineerd.
C.: *Herinneringskalender 1944*.
D.: Leonard de Vries e.a., a.w., p. 213; 109; 67; 165.
E.: Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
F.: F. Vervooren, *Nederland in den oorlog!*, historisch document met reproducties van officiële stukken, deel 5, Utrecht, z.j., ongepagineerd.
G.: Anne Frank, *Het Achterhuis*, Amsterdam/Antwerpen, 1957 (17e druk), p. 15 e.v.
H.: Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
I.: Idem.
J.: L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 4, 's-Gravenhage, 1972, p. 304 en 305 van de geannoteerde uitgave; S. Stokman, *Het verzet van de Nederlandse bisschoppen tegen nationaal-socialisme en Duitse tirannie*, Utrecht, 1946, p. 278; L. de Jong, deel 4, Amsterdam, 1964, p. 44; idem, p. 237; Anne Frank, a.w., p. 175; L. de Jong, *De Bezetting*, deel 2, Amsterdam, 1962, p. 38; Han G. Hoekstra e.a., a.w., p. 17.
K.: Eigen archief.
L.: Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
M.: J.J.G. Boot, *Burgemeester in bezettingstijd*, Apeldoorn z.j., p. 153 e.v.
N.: L. de Jong, a.w., p. 258; Leonard de Vries e.a., a.w., p. 67, 169, 218; eigen archief.
O.: Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
P.: Leonard de Vries e.a., a.w., p. 147.
Q.: Eigen archief.
R.: Idem.
S.: *Proeve van een nieuwe grondwet*, 's-Gravenhage, 1967 (3e druk), p. 202.

Aantekeningen: *[faint text]*

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

Niets uit deze vragen mag worden overgenomen en/of vermenigvuldigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de commissie. Verzoeken daartoe zenden aan: Secretariaat Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.), Borskilaan 7, Bloemendaal.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS

EN STAATSINRICHTING

Bijlage 5

Vragen over

"DE ONDERDRUKKING VAN DE VRIJHEID TIJDENS DE
TWEEDE WERELDOORLOG IN BEZET NEDERLAND EN HET
VERZET DAARTEGEN"

Eerste gedeelte.

Tijd: 40 minuten.

V W O

29 januari 1974

Instructie

In dit boekje staan 25 opgaven. Bij elke opgave worden vier antwoorden gegeven: A, B, C en D.

Eén antwoord is het beste. Je moet dus bij elke vraag één antwoord kiezen, dat volgens jou het beste is, en niet meer dan één.

Voor het beantwoorden van de vragen krijg je een los antwoordblad.

Schrijf dus niet in het boekje. Op het antwoordblad staan nummers, waarachter hokjes met de letters A, B, C en D. Kies je bijvoorbeeld bij vraag 1 antwoord A, dan zet je op je antwoordblad een kruisje bij 1 A. Als je een kruisje hebt gezet, maar later van gedachte verandert, moet je het hokje met het verkeerde kruisje helemaal zwart maken en dan het andere hokje, dat je het laatst gekozen hebt, aankruisen.

Als je je achteraf toch weer bedenkt, zet je een kruisje rechts naast het zwart gemaakte hokje en maak je het hokje met het verkeerde kruisje helemaal zwart.

Let er op: twee kruisjes bij één vraag maken je antwoord ongeldig!

Sla dit boekje niet open voordat je daartoe toestemming krijgt.

Deze meerkeuzevragen werden opgesteld door een schrijfgroep van het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling te Arnhem in overleg met de C.E.G.E.S.

1. Deze vraag gaat over onderstaande fragmenten uit redevoeringen van Seyss-Inquart.

I "Maar in dit geval hebben we kunnen vaststellen, dat de aanstichters van deze onlusten . . . in de allereerste plaats weer de Joden (waren)."

II "Er zijn hier beroeringen geweest tengevolge van stakingen en er zijn daden van sabotage verricht. Een algemene staking is er niet geweest. Het percentage van degenen die zich aan de algemene orde hebben gehouden of geheel daartoe teruggekeerd zijn, is veel en veel groter dan het percentage van degenen, die zich 24 of 48 uur lang aan de orde hebben onttrokken."

Op de spoorwegstaking heeft (hebben) betrekking:

- A tekst I.
- B tekst II.
- C beide teksten.
- D geen van beide teksten.

2. Nederlandse militairen moesten in hernieuwde krijgsgevangenschap onder andere:

- A als vergeldingsmaatregel van de Duitsers voor de april-meistakingen.
- B als versterking van de Duitse troepenmacht aan het Russische front.
- C omdat de westelijke geallieerden onze grenzen naderden.
- D omdat zij geoefend waren in het gebruik van wapens.

De vragen 3 en 4 gaan over onderstaand schema:

	Gold voor alle meerderjarige Nederlanders.	Lokte stakingen uit.	Maakte onderduiken makkelijker.
I	ja	nee	ja
II	nee	ja	ja
III	ja	nee	nee

3. Welke regel is volledig van toepassing op de invoering van "Ausweise"?

- A Regel I.
- B Regel II.
- C Regel III.
- D Geen van deze regels.

4. Welke regel is volledig van toepassing op de invoering van persoonsbewijzen?

- A Regel I.
- B Regel II.
- C Regel III.
- D Geen van deze regels.

5. Een voorbeeld van "gelijkschakeling" is:

- A het instellen van een "avondklok".
- B het onder Duits toezicht stellen van de vakbonden
- C het ontslaan van Joodse ambtenaren.
- D het rantsoeneren van voedsel, kleding, energie.

6. Deze vraag gaat over onderstaande verdeling in tijdvakken:

1e periode:	10 mei 1940	—	15 mei 1940.
2e periode:	15 mei 1940	—	eind juni 1940.
3e periode:	eind juni 1940	—	eind april 1943.
4e periode:	eind april 1943	—	bevrijding.

Bovenstaande verdeling in tijdvakken is het meest kenmerkend voor de geschiedenis tijdens de Tweede Wereldoorlog van:

- A de Nederlandse illegale pers.
- B de Nederlandse Joden.
- C het Nederlandse leger.
- D het Nederlandse spoorwegpersoneel.

7. De overvallen op distributiekantoren namen toe door stijging van:

- A het aantal bezettingstroepen.
- B het aantal onderduikers.
- C het aantal zwarthandelaren.
- D de prijzen van levensmiddelen.

NAAR OOSTLAND WILLEN WIJ RIJDEN,
NAAR OOSTLAND WILLEN WIJ GAAN,
EN KOMEN ER GEEN BEET'RE TIJDEN,
DAN GAAN WIJ NAAR DE MAAN.....

8. De prent op de vorige pagina is uit de oorlogsjaren en heeft betrekking op:

- A de april-meistakingen.
- B de "dolle dinsdag".
- C de Duitse inval.
- D de spoorwegstaking.

ORGANISEERT IN ALLE BEDRIJVEN DE PROTEST-STAKING !!!
VECHT EENSGEZIND TEGEN DEZE TERREUR !!!
EIST DE ONMIDDELLIJKE VRIJLATING VAN DE GEARRESTEERDE JODEN !!!
EIST DE ONTBINDING VAN DE W.A-TERREURGROEPEN !!!
ORGANISEERT IN DE BEDRIJVEN EN IN DE WIJKEN DE ZELFVERDEDIGING !!!
WEEST SOLIDAIR MET HET ZWAAR GETROFFEN JOODSE DEEL VAN HET
WERKENDE VOLK !!!

B E S E F T D E E N O R M E K R A C H T V A N
U W E E N S G E Z I N D E D A A D ! ! ! ! !

STAAKT!!! STAAKT!!!STAAKT!!!

Onderstaande vragen gaan over de tekst op de bladzij hiernaast.

9. De in de oproep genoemde terreurgroepen bestonden uit:

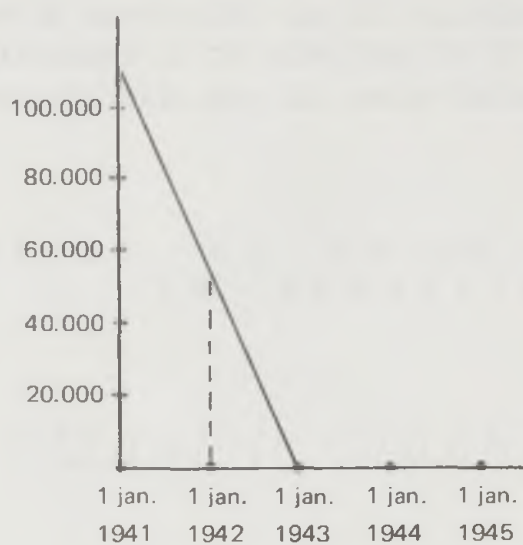
- A Duitsers.
- B Nederlandse politieafdelingen.
- C N.S.B.'ers.
- D N.S.B.'ers en Duitsers.

10. De tekst is afkomstig uit een oproep:

- A gericht tegen de arbeidsinzet.
- B voor de april-meistakingen.
- C voor de februaristaking.
- D voor de spoorwegstaking.

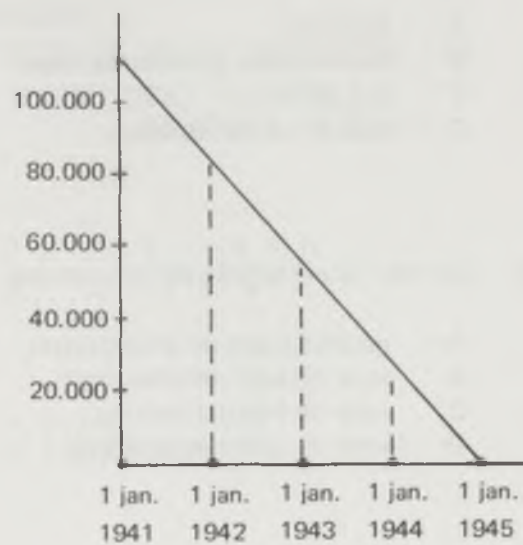
Aantallen
Joden

I

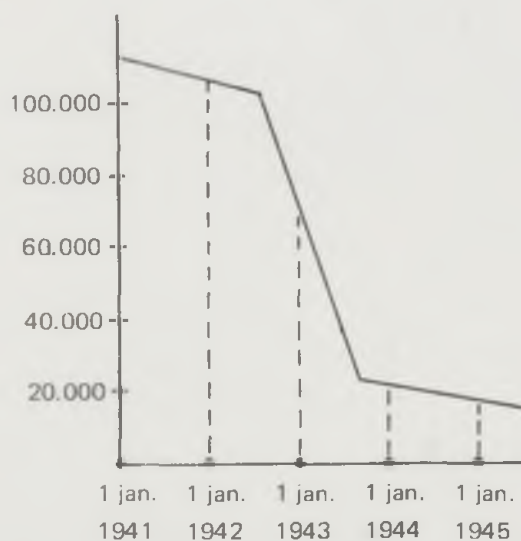
Aantallen
Joden

II

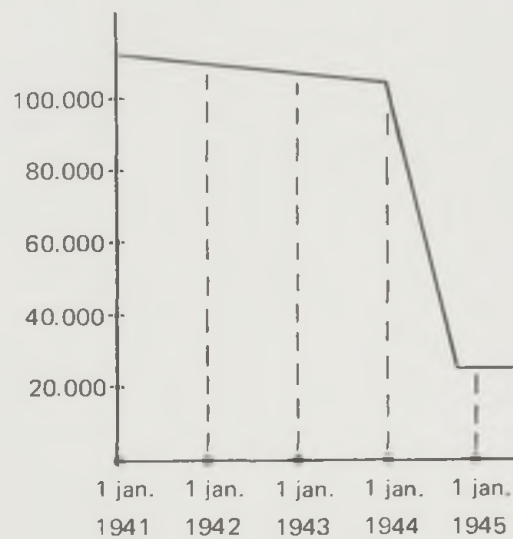
Aantallen
Joden

III

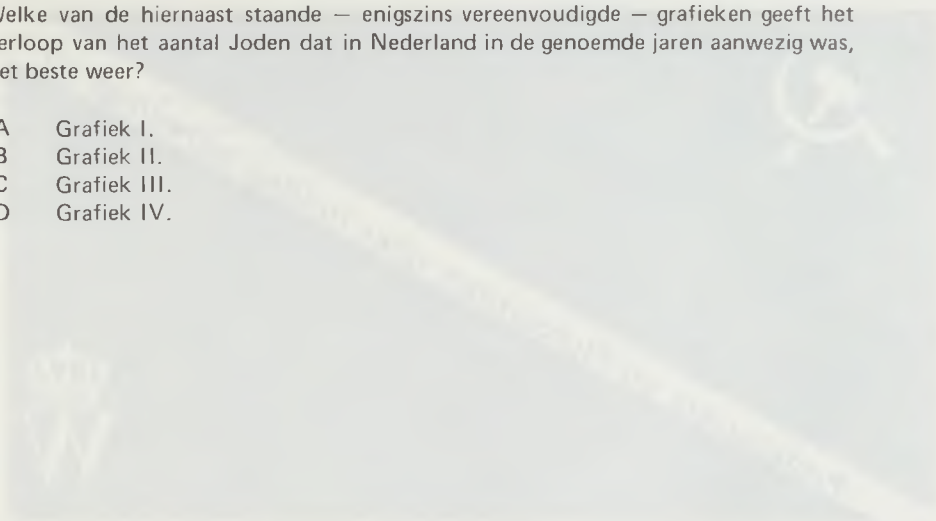
Aantallen
Joden

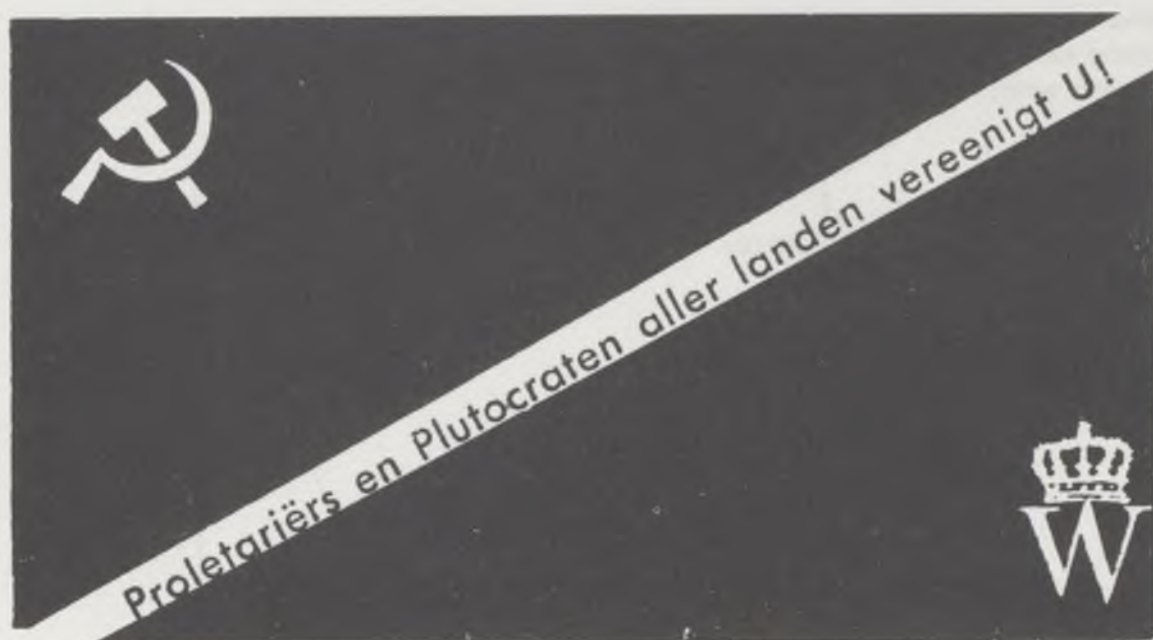
IV

11. Welke van de hiernaast staande — enigszins vereenvoudigde — grafieken geeft het verloop van het aantal Joden dat in Nederland in de genoemde jaren aanwezig was, het beste weer?

- A Grafiek I.
- B Grafiek II.
- C Grafiek III.
- D Grafiek IV.

12. Het op de vorige pagina enigszins vergroot afgebeelde pamfletje werd vervaardigd in opdracht van:

- A de Duitse propagandadienst.
- B de Grote Adviescommissie der Illegaliteit.
- C de illegale communistische partij van Nederland.
- D de Nederlandse regering in Londen.

13. De Duitsers probeerden zoveel mogelijk voor de Nederlanders geheim te houden:
- I het fusilleren van gijzelaars.
 - II het fusilleren van verzetsstrijders.

Welke bewering is juist?

- A I en II zijn beide juist.
- B I is juist en II is onjuist.
- C I is onjuist en II is juist.
- D I en II zijn beide onjuist.

Vraag 14 gaat over onderstaande — verkort weergegeven — bepalingen uit de Nederlandse grondwet:

- I Allen die zich op het grondgebied van het Rijk bevinden, hebben gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen.
- II Iedere Nederlander is in elke overheidsfunctie benoembaar.
- III Niemand heeft voorafgaand verlof nodig om door middel van de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren.

14. Welke van deze bepalingen zijn tijdens de bezetting door de Duitsers genegeerd?
- A I en II.
 - B I en III.
 - C II en III.
 - D Alle genoemde bepalingen.

De vragen 15, 16 en 17 gaan over onderstaand schema:

	Gold voor heel Nederland.	Verlichtte het werk van de illegaliteit.	Verslechterde de voedsel-situatie voor honderdduizenden Nederlanders.
I	ja	nee	ja
II	ja	ja	nee
III	nee	nee	ja

15. Welke regel is geheel van toepassing op de Duitse maatregel, waarbij men Nederlanders verplichtte in Duitsland te gaan werken?
- A Regel I.
 - B Regel II.
 - C Regel III.
 - D Geen van deze regels.
16. Welke regel is geheel van toepassing op de zeer lange duur van de spoorwegstaking?
- A Regel I.
 - B Regel II.
 - C Regel III.
 - D Geen van deze regels.
17. Welke regel is geheel van toepassing op de Jodenvervolgning?
- A Regel I.
 - B Regel II.
 - C Regel III.
 - D Geen van deze regels.

Slavendrijvers..

Vraag 18 gaat over de twee spotprenten die op de vorige pagina staan afgedrukt. Beide zijn afkomstig uit de illegale pers.

18. Welke van onderstaande opmerkingen is juist?

- A Prent I en II hebben beide betrekking op de arbeidsdienst.
- B Prent I heeft betrekking op de arbeidsdienst en prent II op de arbeidsinzet.
- C Prent I heeft betrekking op de arbeidsinzet en prent II op de arbeidsdienst.
- D Prent I en II hebben beide betrekking op de arbeidsinzet.

De vragen 19, 20 en 21 gaan over twee feiten, I en II, waartussen de verhouding volgens onderstaand schema moet worden bepaald.

- A I is een van de oorzaken van II, maar II is niet een van de oorzaken van I.
- B II is een van de oorzaken van I, maar I is niet een van de oorzaken van II.
- C I en II hebben elkaar wederzijds beïnvloed.
- D I en II hebben niets met elkaar te maken.

19. Feit I : Duitse militaire nederlagen.
Feit II: *Verscherping van de Duitse terreur in Nederland.*

De verhouding tussen deze twee feiten wordt het best weergegeven door de verhouding die in bovenstaand schema is aangegeven met:

- A de letter A.
- B de letter B.
- C de letter C.
- D de letter D.

20. Feit I : Groeiend verzet in Nederland.
Feit II: *Verscherping van de Duitse terreur in Nederland.*

De verhouding tussen deze twee feiten wordt het best weergegeven door de verhouding die in bovenstaand schema is aangegeven met:

- A de letter A.
- B de letter B.
- C de letter C.
- D de letter D.

21. Feit I : April-meistakingen.
Feit II: *Verlaging van de levensmiddelenrantsoenen.*

De verhouding tussen deze twee feiten wordt het best weergegeven door de verhouding die in bovenstaand schema is aangegeven met:

- A de letter A.
- B de letter B.
- C de letter C.
- D de letter D.

22. De Duitsers voerden de Jodenster o.m. in om:
- A de bewegingsvrijheid van de Joden doeltreffender te kunnen beperken.
 - B de Joden eenvoudiger te kunnen registreren.
 - C Joodse ambtenaren gemakkelijker te kunnen ontslaan.
 - D onderduiken voor Joden moeilijker te maken.
23. Welke van de onderstaande feiten is een van de oorzaken van elk van de drie andere?
- A Distributie.
 - B Hongerwinter.
 - C Voedseltekort.
 - D Zwarte handel.
24. Welk verschijnsel begon tijdens de bezetting het laatst?
- A Distributie
 - B Hongerwinter.
 - C Voedseltekort.
 - D Zwarte handel.

25. Deze vraag gaat over nevenstaand illegaal strooibiljet, waarin de spot werd gedreven met de Duitse zoekacties, die ook op Sinterklaasmorgen doorgingen.

De afgebeelde Duitse zoekactie hield verband met:

- A de arbeidsinzet.
- B de "dolle dinsdag".
- C de februaristaking.
- D de gelijkschakeling.

Bronvermelding van het gebruikte historisch materiaal:

1. Nederland 1940/1945, een klankbeeld over de bezettingstijd samengesteld door R.L. Schuurmsma, Philips D 088047/48 L.
8. Pamflet, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
9. Leonard de Vries e.a., De jaren '40-'45, Amsterdam, z.j., p. 67.
10. Idem.
12. Eigen archief.
18. De Moffenspiegel, in de oorlogsjaren uitgegeven, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
25. Eigen archief.

Aantekeningen: *[faint text]*

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

[faint text]

Niets uit deze vragen mag worden overgenomen en/of vermenigvuldigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de commissie. Verzoeken daartoe zenden aan: Secretariaat Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.), Borskilaan 7, Bloemendaal.

COMMISSIE EINDEXAMENEXPERIMENTEN GESCHIEDENIS
EN STAATSINRICHTING

Bijlage 6

Vragen over

"DE ONDERDRUKKING VAN DE VRIJHEID TIJDENS DE
TWEEDE WERELDOORLOG IN BEZET NEDERLAND EN HET
VERZET DAARTEGEN"

Tweede gedeelte.

Tijd: 1 uur en 45 minuten.

V W O

29 januari 1974

- A. De tekening op de vorige bladzij is afkomstig uit een herinneringsalbum dat kort na de bevrijding in 1945 verscheen.

V r a a g :

1. Wat wilde de tekenaar met deze prent tot uitdrukking brengen?

"De Duitsers hebben grootmoedig een aantal persvertegenwoordigers uitgenodigd het proces bij te wonen. Er is natuurlijk wel een selectie toegepast. Dat je als journalist — om maar niet te spreken over de belangstellende burger — zo maar binnen zou kunnen lopen, is natuurlijk uitgesloten. Vijf journalisten worden uitgenodigd. Vertegenwoordigers van het ANP, de *Deutsche Zeitung in den Niederlanden*, *Het Nationale Dagblad*, *De Telegraaf* en *Het Vaderland*. Voorwaar een mooie verzameling representanten van het Nederlandse publiek!

Voor de aanvang van het proces worden die vijf ontvangen door de *Oberkriegsgerichtsrat* Gaykow . . .; van hem krijgen ze hun instructies. Er is natuurlijk geen sprake van een normale "lopende berichtgeving" omdat immers "alles wat naar sensatie ruikt moet worden vermeden". De verslaggevers mogen het proces bijwonen, aantekeningen maken, en eerst na afloop van het proces, waarvan de duur op een achttal dagen wordt geschat, een overzicht geven van het proces "van hoogstens twee kolom met een conclusie aan het slot waaruit het Nederlandse volk lering zal kunnen trekken". En vanzelfsprekend, maar wie had daar nog een ogenblik aan kunnen twijfelen, moet het bewuste artikel vóór publicatie aan de "Duitse instanties" worden voorgelegd ter goedkeuring . . ."

- B. De tekst op de bladzij hiernaast heeft betrekking op het proces tegen de verzetsgroep "De Geuzen" dat in februari en maart 1941 voor een Duits militair gerechtshof in Den Haag gevoerd werd. Van de groep werden achttien leden ter dood veroordeeld.

V r a g e n :

2. Noem de beperkingen op de vrijheid om nieuws te verzamelen en te verspreiden die je in deze tekst aantreft.
3. Waaruit blijkt dat de schrijver met deze beperkende maatregelen niet instemde?
4. Enige van de vier hier genoemde kranten zijn niet nationaal-socialistisch. Welke motieven konden de niet nationaal-socialistische hoofdredacties en journalisten hebben om hun werk voort te zetten?
Noem er tenminste drie.
5. Welke lering zou — volgens Gaykow — het Nederlandse volk uit de conclusie moeten trekken?
6. Welke gebeurtenis die ten tijde van het proces plaats vond, was een uiting van de sterk verbreide anti-Duitse stemming in Nederland?

BESLUIT VAN DE SECRETARIS-GENERAAL VAN HET DEPARTEMENT VAN
VOLKSVOORLICHTING EN KUNSTEN VAN 8 MAART 1943.

"Het is aan het publiek bij filmvoorstellingen verboden tijdens de vertoning van het
journaal of de journalen de zaal, waar de filmvoorstelling wordt gegeven, te betreden of te
verlaten."

C. Onderstaande vragen hebben betrekking op het hiernaast afgedrukte besluit.

V r a g e n :

7. De Duitsers stelden in 1940 een departement in, waarin aan de volksvoorlichting de eerste plaats werd toebedacht.
Waarom namen zij deze maatregel?
8. Wat kan bioscoopbezoekers zozeer hebben geërgerd dat ze de zaal tijdens het bioscoopjournaal verlieten?
9. Waarom verbood de secretaris-generaal het betreden of verlaten van de zaal tijdens het journaal?
10. Welk risico was er voor veel jonge mensen in 1943 en 1944 aan het bezoek van openbare bijeenkomsten verbonden?

GEMEENTE WASSENAAR

Aan:

den heer Dr.W.A.van Schie
Gr.Haesebroekscheweg 55
Wassenaar

No.

Onderwerp:

Bijl.

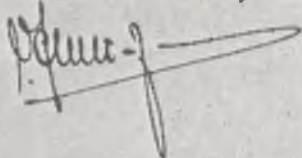
WASSENAAR, 23 Mei 1944.

Aan de Heeren Doktoren te Wassenaar.

Reeds meerdere malen is mij gebleken, dat bij vorderingen van personen in opdracht van de Duitse Weermacht door U al te lichtvaardig attesten worden afgegeven.

Ik verzoek U er rekening mede te willen houden, dat bij het afgeven van niet-weloverwogen attesten, deze door mij thans zullen worden doorgezonden aan de Sicherheitsdienst ter beoordeeling of hier sabotage of tegenwerking in het spel is. Ter voorkoming van onnoodige moeilijkheden ge-lieve U met het bovenstaande wel rekening te willen houden.

DE BURGEMEESTER VAN WASSENAAR,

- D. Onderstaande vragen hebben betrekking op de brief die op de vorige bladzij te lezen staat.

V r a g e n :

11. Met welk doel zou de "Weermacht" op genoemde tijd en plaats personen hebben laten "vorderen"?
12. Wat is waarschijnlijker: dat deze burgemeester vóór of dat hij ná 1940 is benoemd? Waarom?
13. Wat zal de burgemeester onder een "niet-weloverwogen attest"* hebben verstaan?
14. Wat kan artsen bewogen hebben een "niet-weloverwogen attest" over de gezondheidstoestand van patiënten af te geven?
15. Waarom kunnen anti-Duitse artsen toch in tweestrijd zijn geraakt of geweigerd hebben een "lichtvaardig attest" af te geven?
16. Welke poging van nationaal-socialistische zijde om op alle Nederlandse artsen vat te krijgen was al eerder in de bezettingstijd gedaan?

* attest betekent hier: medische verklaring.

Aan de Nederlandsche Kultuurkamer
14 2e v.d. Boschstraat
Den Haag.

Tot het laatst toe ben ik op het standpunt gebleven onder geen beding mij uit vrijen wil voor de Nederlandsche Kultuurkamer te melden. Thans blijkt mij uit een missive van Dr. Bergfeld dat ik niet met een Nederlandsche Cultuurmaatregel te doen heb, doch met een Duitsche politiemaatregel.

Waar ik mij naar de politiemaatregelen van de bezettende macht schik, ga ik er dus toe over, mij voor een Kultuurkamer te melden die haar vorming door dergelijke maatregelen laat waarborgen. Naar men mij verzekerde is het aan de leiding dezer Kultuurkamer te beslissen of ik al dan niet als lid zal worden goedgekeurd. Het moet mij van het hart U te verzekeren dat Uw afkeuring door mij op hoogen prijs gesteld zal worden.

(A. Roland Holst)

Bergen N.H.
18. VII '42

- E. Op de pagina naast deze staat een brief van de dichter A. Roland Holst afgedrukt. De in de brief genoemde Dr. Bergfeld was Duits commissaris voor culturele zaken in Den Haag.

V r a g e n:

17. Met welk doel werd in opdracht van de Duitse overheid de "Nederlandsche Kultuurkamer" ingesteld?
18. A. Roland Holst maakt in zijn brief onderscheid tussen een "Nederlandsche Cultuurmaatregel" en een "Duitsche politiemaatregel".
Waarom was Roland Holst niet van plan zich "uit vrijen wil" te melden voor de "Nederlandsche Kultuurkamer" en schikt hij zich wél als hem blijkt dat het om een "Duitsche politiemaatregel" gaat?
19. Kun je deze brief van Roland Holst beschouwen als een uiting van "verzet", of is dit schrijven een "capitulatie voor de bezettende macht"? Motiveer je antwoord.

"In den nacht van Woensdag den 19den Februari op Donderdag werd in het joodsche emigrantenkwartier te Amsterdam, van Woustraat, een patrouille van de Deutsche veiligheids politie op het oogblik, waarop zij een joodsch lokaal betrad, waarin een geheime vergadering plaats vond, met een bijtende en vergiftige vloeistof overgoten. Tegelijkertijd werd door de joodsche misdadigers op de Deutsche politiebeambten geschoten. Door het onmiddellijke ingrijpen van de volgende politiebeambten gelukte het, eenigen der misdadigers gevangen te nemen, terwijl het meerendeel in de duisternis ontkwam . . ."

"In de nacht van woensdag 19 februari 1941 deed de Grüne Polizei een inval in de ijssalon in de Van Woustraat te Amsterdam. De kogels vlogen naar binnen en raakten een ammoniak-koelapparaat, waaruit een straal ammoniak een der Duitse agenten trof. De volgende dag reeds werd de Jood, die deze aanslag zou hebben gepleegd, in Den Haag gefusilleerd. Maar daar bleef het niet bij. Enkele dagen later, zaterdag, zondag en maandag, raasden de overvalauto's van de Duitse politie door de straten. Hier en daar werd halt gehouden. Weerloze Joodse jongens en mannen werden van de straat gesleurd. Maandagavond, 24 februari, had een vergadering plaats op de Noordermarkt en daar werd het parool gegeven: staken . . ."

- F. Hiernaast staan twee — met Romeinse cijfers genummerde — beschrijvingen die betrekking hebben op één en dezelfde gebeurtenis. De ene tekst is afkomstig van Radio Oranje, de andere van de commissaris-generaal voor het Veiligheidswezen in ons land.

V r a g e n :

20. Welke van de twee teksten is afkomstig van Radio Oranje uit Londen?
Motiveer je antwoord met zoveel mogelijk gegevens uit beide teksten.
21. Geven beide teksten gelijklopende informatie over wat er die nacht in de Amsterdamse Van Woustraat gebeurde?
Licht je antwoord toe.

Donderdag, 9 Juli 1942

Lieve Kitty,

Zo liepen we dan door de stromende regen, vader, moeder en ik, elk met een school- en boodschappentas, tot bovenaan toe volgepropt met de meest door elkaar liggende dingen.

De arbeiders, die vroeg naar hun werk gingen, keken ons medelijdend na; op hun gezicht was duidelijk de spijt te lezen, dat ze ons generlei voertuig konden aanbieden; de opzichtige gele ster sprak voor zichzelf.

Pas toen we op straat waren, vertelden vader en moeder me bij brokjes en beetjes het hele onderduikplan. Al maanden lang hadden ze zoveel van onze inboedel en ons lijfgoed als mogelijk was het huis uitgedaan en nu waren we juist zover, dat we vrijwillig op 16 Juli wilden gaan onderduiken. Door de oproep was dat onderduikplan tien dagen vervroegd . . .

Je Anne

- G. De brief op de linkerbladzijde is overgenomen uit *Het Achterhuis, dagboekbrieven van Anne Frank*. De familie Frank woonde destijds in Amsterdam.

V r a g e n :

22. Tot welke bevolkingsgroep behoorde de familie Frank en uit welke passage in de tekst maak je dat op?
23. Door de "oproep" werd het onderduikplan van de familie Frank tien dagen vervroegd. Wat was — hoogstwaarschijnlijk — de inhoud van deze oproep?
24. Welke Duitse maatregel maakte dat mensen als de leden van de familie Frank zich in 1942 in grote meerderheid in Amsterdam bevonden?
25. Noem nog drie andere Duitse maatregelen uit de periode 1941 tot 1944 die tegen deze bevolkingsgroep genomen zijn.
26. Wat was het "einddoel" dat de Duitsers met betrekking tot deze bevolkingsgroep nastreefden?
27. Uit de brief blijkt een zeker medeleven van de arbeiders met het lot van de familie Frank. Toon met tenminste twee voorbeelden duidelijk aan dat er in Nederland openlijk geprotesteerd is tegen deze Duitse maatregelen.

REGERINGSVERKLARING

BEVEL

Op Dinsdag 2 Januari heeft de Nederlandse Regering de volgende verklaring en bevel via Radio Oranje gegeven:

„Het is niet alleen de Regering, doch ongetwijfeld uzelf bekend, dat de Duitsers sinds geruime tijd het misdadige plan ten uitvoer leggen om uit bezet gebied alle mannelijke Nederlanders van 16 tot 40 jaar weg te slepen.

De Regering kennis genomen hebbende van deze door de Duitsers afgekondigde poging tot mensenroof op grote schaal, bepaalt het volgende:

„Elke directe of indirecte medewerking bij de uitvoering van deze Duitse bepaling is ten strengste verboden, zowel voor het gehele personeel in Overheidsdienst, als voor alle werkgevers.

Het eerste gevolg van de klaarblijkelijke Duitse opzet tot massale ontmanning van het Nederlandse volk zijn grote razzia's geweest.

De Regering doet voorts een dringend beroep op iederen Nederlander persoonlijk om geen Ausweisen aan te vragen.

Tengevolge van deze razzia's werd de voedselvoorziening en distributie in bezet gebied ernstig belemmerd. Tezamen met de Duitse roof van voorraden en transportmiddelen heeft dit geleid tot 'n begin van door de Duitsers georganiseerde hongersnood.

Nu is deze Duitse misdaad in een nieuw stadium getreden. De Duitsers zijn blijkbaar tot de overtuiging gekomen dat zij hun razzia's, die de verontwaardiging der vrije wereld hebben opgewekt, beter kunnen legaliseren, althans er een vorm aan geven die zij als legaal voor trachten te stellen, hoewel hier slechts sprake is van een nieuwe rechtsverkrachting. Een verordening, d.d. 14 December j.l. getekend door een zekeren Liese, algemeen gemachtigde voor de totale oorlogsinspanning, legt met het oog op de z.g. arbeidsinzet de meldingsplicht op aan alle mannen van 16—40 jaar, met bepaalde uitzonderingen, waarvoor Ausweisen zullen worden verstrekt. Op verzet zijn scherpe straffen gesteld.

Leve het Vaderland!
Voor het behoud en de toekomst van ons volk!

7 Januari 1945.

De gezamenlijke verzetsbewegingen
in Nederland.

AFSCHEUREN VAN DIT BIJLET WORDT NA DE OORLOG GESTRAFT!

- H. Op de pagina hiernaast zijn gedeelten van een regeringsverklaring afgedrukt. Door de gezamenlijke verzetsbeweging in Nederland werd door middel van aanplakbiljetten aan deze verklaring bekendheid gegeven.

V r a g e n :

28. Welke delen van Nederland waren in januari 1945 nog bezet gebied?
29. Noem een andere factor die de voedselvoorziening en distributie bemoeilijkte dan de in de tekst vermelde.
30. Waarom deed de regering een dringend beroep op alle Nederlanders geen "Ausweis" aan te vragen?
31. Welk voordeel hoopten degenen die langs officiële weg een dergelijke "Ausweis" aanvroegen, daarmee te bereiken?
32. Welke risico's zou een langs officiële weg aangevraagde "Ausweis" (anderzijds) met zich meebrengen?

J. van der

H. J. van der

Keuring raad is *...*

Keuringsdatum *...*

DEPARTEMENT VAN BUREAUZAKEN

PERSOONSBEWIJS

De tot het bezit van dit bewijs gerechtigde is verplicht het te allen tijde bij zich te dragen en uitgevoerd te worden aan iederen opsporingsambtenaar. Hetzelve aan alle ambtenaren of andere personen, door wie zijkte ingevolge een wettelijk voorschrift wordt verlangd.

Geldig gedurende vijf jaren

MISBRUIK WORDT GETRAFT

O 36 N 000785

H. van --

J. van --

31 October 1921

Oppendoes. 1921

Gandbommer.

2 08 41

OPPERDOES

7.10.21

O 36 N 000785

Nieuweweg 16

O 36 N 000785

PERSOONSBEWIJS

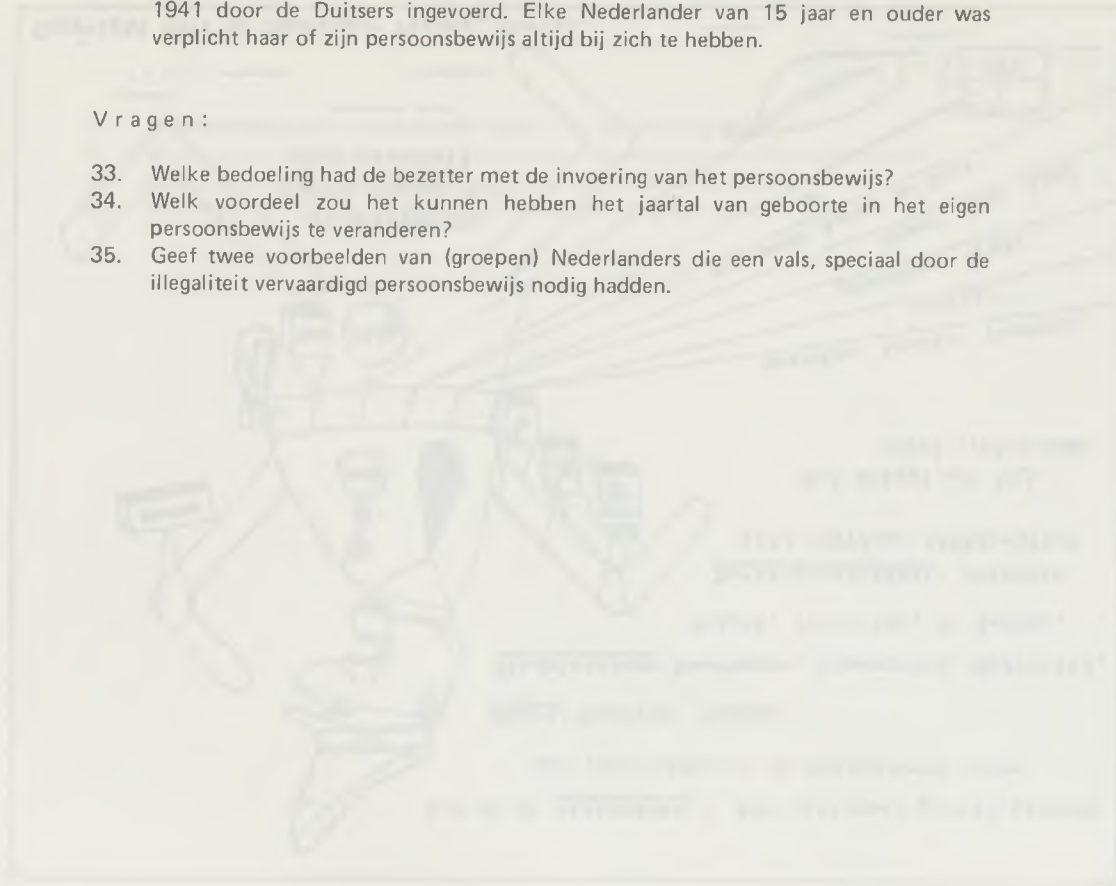
2-GULDEN

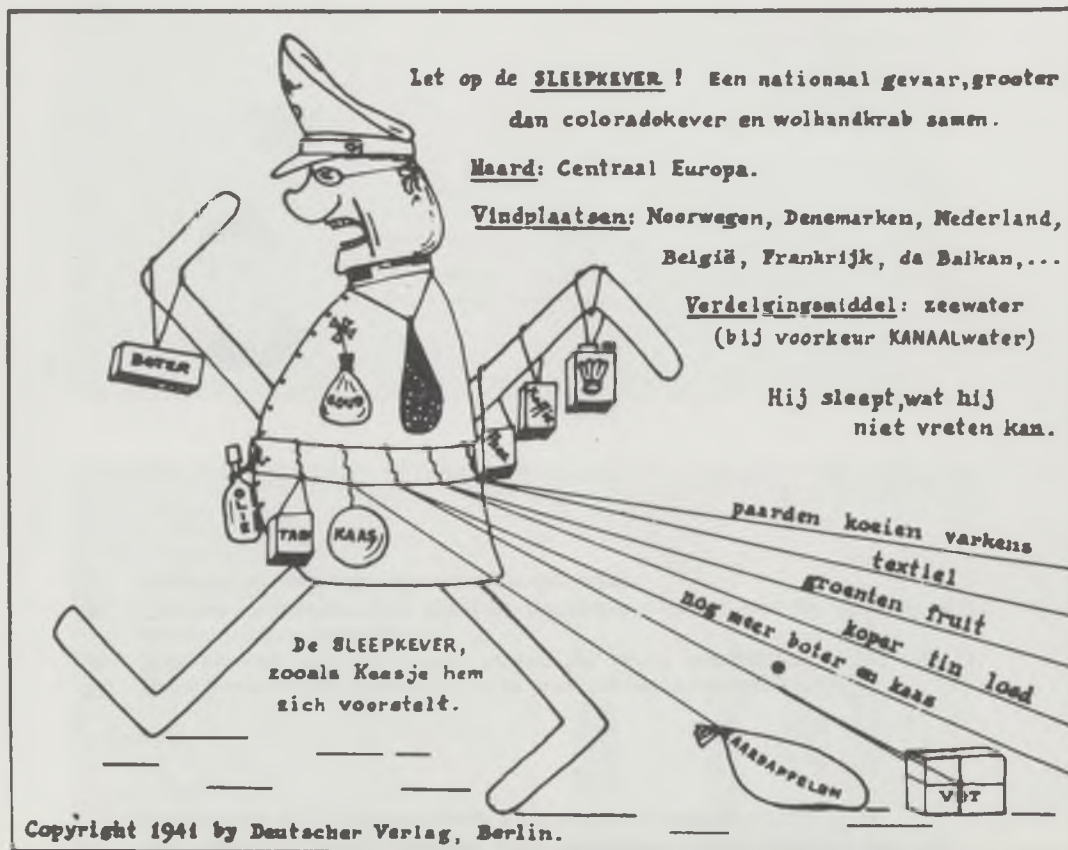
PERSOONSBEWIJS

1. Op de vorige bladzij zie je een persoonsbewijs afgedrukt. Het persoonsbewijs is in 1941 door de Duitsers ingevoerd. Elke Nederlander van 15 jaar en ouder was verplicht haar of zijn persoonsbewijs altijd bij zich te hebben.

Vragen:

33. Welke bedoeling had de bezetter met de invoering van het persoonsbewijs?
34. Welk voordeel zou het kunnen hebben het jaartal van geboorte in het eigen persoonsbewijs te veranderen?
35. Geef twee voorbeelden van (groepen) Nederlanders die een vals, speciaal door de illegaliteit vervaardigd persoonsbewijs nodig hadden.

J. Op de bladzij hiernaast is een spotprent uit de bezettingstijd afgedrukt.

V r a g e n :

36. Welk symbool van de bezettende macht is in de tekening verwerkt?
37. Waarom wordt KANAALwater bij voorkeur als verdelgingsmiddel aanbevolen?
38. Welke opzettelijke onjuistheid zie je in de tekst van de spotprent?
39. Wat wilde de tekenaar met de prent tot uitdrukking brengen?

I. "Het oogenblik is thans gekomen, waarop handhaving van het huidige vleeschrantsoen aantasting van den nog aanwezigen rundveestapel zou beteekenen. Het is om die reden, dat het Rijksbureau voor de Voedselvoorziening in oorlogstijd genoodzaakt is de verwachte verlaging van het vleeschrantsoen aan te kondigen, ingaande met de nieuwe distributieperiode . . . Het vleeschrantsoen zal dan voor normale verbruikers van 200 gram tot 125 gram per persoon per week, been inbegrepen, worden teruggebracht . . . De categorieën arbeiders, die zwaren en zeer zwaren arbeid verrichten, blijven hun rantsoen van onderscheidenlijk 300 en 500 gram ontvangen . . ."

II. "Met ingang van Maandag a.s. zal de verkoop van room worden stopgezet. Alle beschikbare room zal dan uitsluitend worden gebruikt voor de zuivelproductie, dus voor de bereiding van roomboter en roomkaas. Ook voor de banketbakkers en de bereiders van roomijs zal geen room beschikbaar worden gesteld . . ."

III. "Ukraina Virginia sigaretten voor Nederlandsche rookers.

De Persdienst van het Nederlandsche Oost Instituut meldt: Reeds vroeger is er op gewezen, dat een belangrijk deel van de thans in Nederland verkrijgbare tabak afkomstig is uit die gebieden uit het Oosten, welke door de Duitsche Weermacht en die van de verbonden volkeren zijn ontsloten . . .

Voor de verdeeling hiervan is een speciale regeling getroffen, waardoor in beginsel allen, die zich voor de herovering of den opbouw van het Oosten hebben ingezet, voor een extra-rantsoen in aanmerking komen."

IV.

"Bekendmaking".

Gemeente Electriciteitsbedrijf Dordrecht.

Hierbij wordt medegedeeld dat de omstandigheden van dien aard zijn geworden dat thans ook in de Provincie Zuid-Holland tot een verdere bezuiniging op de electriciteitslevering moet worden overgegaan. Er dient rekening mede te worden gehouden dat vrijwel alle electriciteitsverbruikers in den loop van deze week van de netten geheel zullen worden afgeschakeld."

- K. Op de vorige pagina staan vier — met Romeinse cijfers genummerde — teksten uit de oorlogsjaren in ons land.
De volgende vragen hebben op deze teksten betrekking.

V r a g e n :

40. Welke van deze vier is het eerst, en welke het laatst verschenen bericht?
41. Welke belangen van de consument waren gediend bij niet verdere aantasting van de rundveestapel? (tekst I)
42. Waardoor waren de Duitsers mede verantwoordelijk voor vermindering van de rundveestapel?
43. Welke manier van vermindering van de rundveestapel werd èn door de Duitse én door de Nederlandse autoriteiten bestreden?
44. Het electriciteitsbedrijf verminderde zijn produktie zo sterk wegens een tekort aan kolen.
Wat was daarvan de oorzaak? (tekst IV)

OPENBARE KENNISGEVING

De Secretaris-Generaal, waarnemend Hoofd van het Departement van Sociale Zaken, maakt bekend, dat alle middelen zullen worden aangewend ten einde de werkloosheid op te heffen. De Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied heeft hierbij zijn krachtadigen steun toegezegd. Voor arbeiders, die in Nederland geen geschikten arbeid kunnen vinden, zal de gelegenheid tot arbeid in Duitschland worden opengesteld. Het gaan werken in het Duitse Rijk, waar sinds vele jaren duizenden Nederlandsche arbeiders werk en een goed bestaan hebben gevonden, zal krachtig bevorderd worden.

De Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied wil de Nederlandsche autoriteiten en organisaties krachtig ondersteunen bij de opheffing der werkloosheid. Wanneer het niet mogelijk is in Nederland zelf geschikten arbeid te vinden, moet het aanvaarden van arbeid in Duitschland bevorderd worden. In Duitschland hebben sinds vele jaren duizenden Nederlanders gewerkt en een goed bestaan gevonden.

De Commissaris-Generaal
voor Economische Zaken en Financiën,
Afdeling Sociale Zaken,
JAKOB,
President.

's-Gravenhage, 21 Juni 1940.

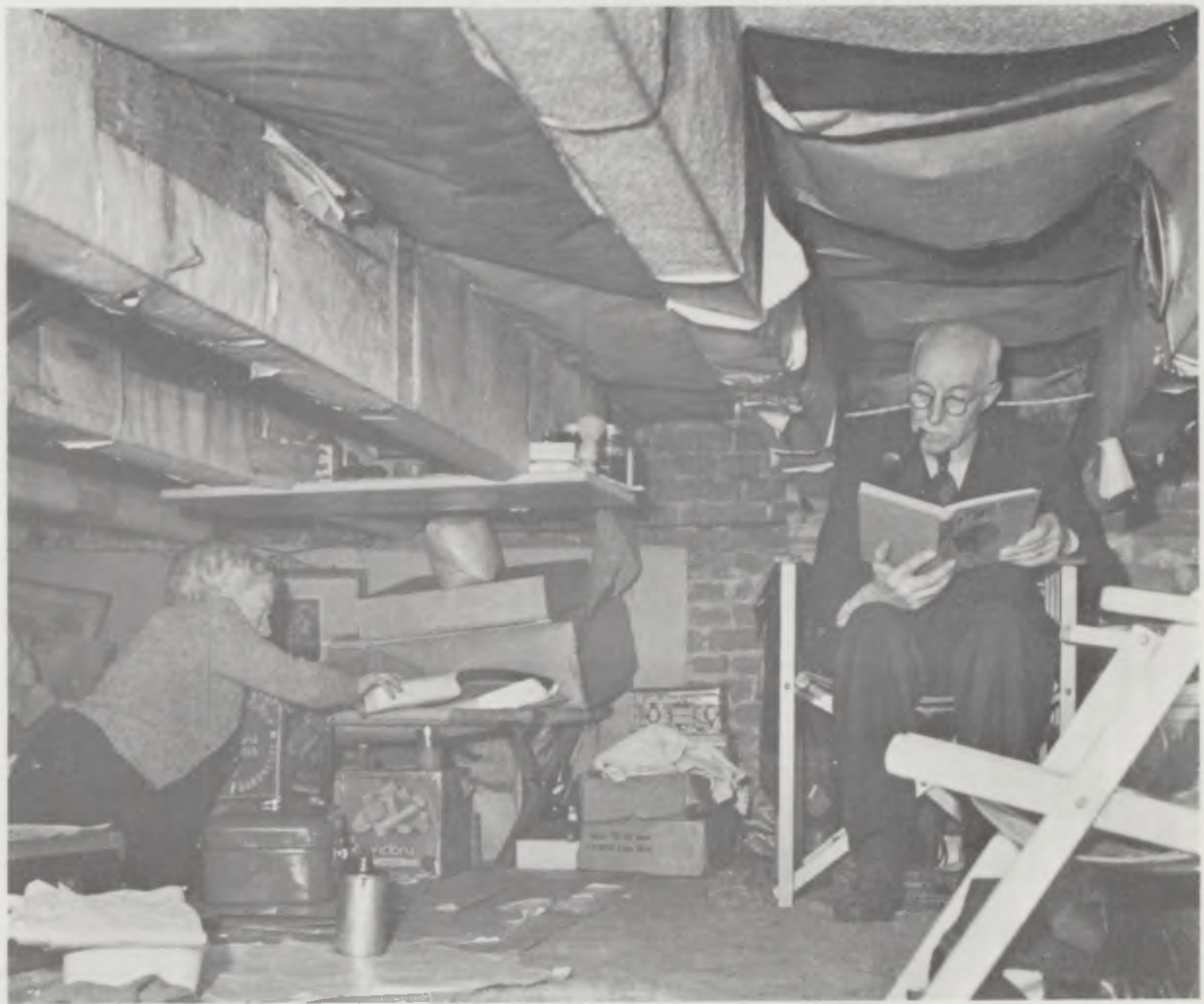
De Secretaris-Generaal,
wnd. Hoofd van het Departement
van Sociale Zaken,
A. L. SCHOLTENS.

's-Gravenhage, 21 Juni 1940.

- L. Onderstaande vragen hebben betrekking op de hiernaast afgedrukte "Openbare Kennisgeving" uit 1940, die ondertekend werd door de secretaris-generaal van Sociale Zaken en de Duitse commissaris-generaal voor Economische Zaken en Financiën, afdeling Sociale Zaken. Er is uit de kennisgeving een gedeelte weggelaten.

V r a g e n :

45. Secretaris-generaal Scholtens was "waarnemend Hoofd van het Departement van Sociale Zaken". Hoe is te verklaren dat de secretaris-generaal op dat tijdstip de hoogste gezagsdrager van het departement was?
46. Tijdens de bezetting kwamen hoge ambtenaren — bijvoorbeeld ook burgemeesters — wel vaker voor moeilijke beslissingen te staan. Hoe zou de heer Scholtens zijn optreden in deze zaak hebben kunnen verdedigen?
47. Welk bezwaar zou men later van de kant van de illegaliteit tegen zijn handelwijze hebben kunnen aanvoeren?
48. Schets in enkele zinnen de verdere ontwikkeling van de "arbeidsinzet" in Duitsland. Geef aan hoe:
 - a) de werklozen onder druk werden gezet;
 - b) niet-werklozen ook in de arbeidsinzet werden betrokken;
 - c) dat in '44-'45 weer met andere methoden gebeurde dan in de eerste jaren van de bezetting.

- M. De foto's van de onderduikers op de bladzij hiernaast laten iets zien van de onderdrukking van de vrijheid in Nederland in de jaren '40-'45.

V r a g e n :

49. Noem tenminste twee groepen mensen voor wie het gewenst was in deze jaren onder te duiken.
50. Beschrijf in enkele zinnen de problemen die verbonden waren aan het opnemen van onderduikers:
 - a) voor een gezin in een stad, bijvoorbeeld Amsterdam;
 - b) voor een gezin op het platteland.

Bronvermelding van het gebruikte historische materiaal:

- A.: L.J. Jordaan, *Nachtmerrie over Nederland*, een herinneringsalbum, Amsterdam, 1945, ongepagineerd.
B.: Harry Paape, *De Geuzen*, Amsterdam, 1965, p. 114.
C.: J.J. van Bolhuis e.a., *Onderdrukking en verzet*, deel 2, Arnhem/Amsterdam, z.j., p. 176.
D.: Idem, p. 382.
E.: Leonard de Vries e.a., *De jaren '40-'45*, een documentaire over bezet Nederland, Amsterdam, z.j., p. 111.
F.: Leonard de Vries e.a., a.w., p. 66; Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
G.: Anne Frank, *Het Achterhuis*, Amsterdam/Antwerpen, 1957 (17e druk), p. 15 e.v.
H.: J.J. van Bolhuis e.a., a.w., deel 3, p. 449.
I.: Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
J.: Idem.
K.: F. Vervooren e.a., *Nederland in den Oorlog!*, historisch document met reproducties van officiële stukken, Utrecht, z.j., deel 2, 10, 12, 15/16, ongepagineerd.
L.: Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.
M.: Idem.

Niets uit deze vragen mag worden overgenomen en/of vermenigvuldigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de commissie. Verzoeken daartoe zenden aan: Secretariaat Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.), Borskilaan 7, Bloemendaal.

BOEKBESPREKINGEN

J. Huizinga, *Nederland's beschaving in de zeventiende eeuw* en *Hugo de Groot en zijn eeuw*, H.D. Tjeenk Willink, Groningen 1972, vierde druk.

Hoe zou het komen dat Huizinga's schets van "Nederland's beschaving in de zeventiende eeuw", als ik er op het M.O.-examen eens iets over vroeg, daar vaak een teleurstelling opleverde? Was dan de kandidaat onvoldoende doorgedrongen in het geschrift dat hij bestudeerd had, of lag het aan mij? Ik heb zelfs wel eens een ogenblik gedacht dat het aan Huizinga lag, maar in zijn bothed is die conclusie onaanvaardbaar. Huizinga heeft het goed omlijnd, het probleem van die beschaving: hoe kwam het dat die zó ontstuimig is opgebloeid, zó kort ook na de onafhankelijk-wording van die zó kleine Republiek? En hij heeft het probleem helder en overzichtelijk uitgewerkt ook, in hoofdstukken over de sociaal-economische en politieke omstandigheden van die opbloei, het geestelijk leven, de letteren, de beeldende kunst, en nog een slothoofdstuk over het al weer vrij spoedig verlopen van die bloeiperiode.

Het mag waar zijn dat Huizinga in de zeventiende eeuw niet zo goed thuis was als in zijn Herfsttij, dat hij die gouden eeuw wel allerm minst ooit echt diepgaand zelf doorvorst heeft. Had hij de zeventiende eeuw grondiger gekend, hij zou allicht, om slechts iets te noemen, met Constantijn junior en Lodewijk voor ogen, de Huygensen niet hebben aangeduid als "dit bij uitstek fijnbewerkte geslacht". Maar tòch: Huizinga kon, zich baserend op lectuur en waarneming, aan het "goud" van de gouden eeuw en aan het "on-goud" van de eeuw die volgde zeer verstandige, treffende woorden wijden. Als hij ons uitlegt hoe moeilijk die zeventiende eeuw eigenlijk te begrijpen is, als hij de vraag behandelt wat toen de sociale en esthetische functie van de schilderkunst was, de vraag wat het kernverschil is tussen het werk van Erasmus en dat van Grotius, als hij, enige malen, parallellen trekt tussen de Republiek en Engeland, ook als hij ons argeloos vertelt hoe hij — vóór 1941 al — Vermeer's Emmaüsgangers wat uit de toon vindt vallen, dan bewonderen wij al lezend opnieuw Huizinga's formaat. En dat formaat is te groter omdat het hem niet in de weg stond toen hij zich richtte tot "de gemiddelde hedendaagse Nederlander van enige ontwikkeling en historische belangstelling".

Een man van dit formaat moet men zijn voorkeuren gunnen. Hij had een voorkeur voor een impressionistisch taalgebruik, zó sterk dat hij soms de indruk wekt wars te zijn van exacte formuleringen. Hij had een voorkeur voor de cultuur van een urbane elite, een cultuur die hij wat al te nadrukkelijk verhief boven wat, ook in de steden nog wel, voortleefde aan boerser volksbeschaving. Niet toevallig acht hij Cats' populariteit "beschamend voor ons volkskarakter", en niet toevallig vindt hij Romein de Hooghe "een grove geest". Zijn voorkeur voor de Arminiaanse en doperse component in ons geestesleven, boven de Calvinistische, is al evenzeer evident. De onhoudbare simplificatie dat "Bathasar Bekker, om zijn Betoverde Wereld, 1691, als godslasteraar en ketter door de Kerk werd lastig gevallen" is niet onmogelijk mede door die voorkeur ingegeven.

Mijn probleem is intussen nog onopgelost. Waarom faalden die M.O.-candidaten vaker dan hen, vaker ook dan mij lief was? Omdat de ruim dertig jaar die ons scheiden van het ogenblik waarop Huizinga deze schets voltooide, ons parten spelen. Daarmee bedoel ik

niet in de eerste plaats dat de schets verbeterd zou kunnen worden op grond van publikaties die intussen het licht zagen. Zeker, wij zouden andere dingen schrijven over de overgang van renaissance naar barok, we beschikken nu over meer historisch-demografische kennis dan Huizinga in zijn tijd, we weten meer van de achtergronden van de Engelse revolutie van de zeventiende eeuw, en we zouden — hoop ik — ook niet meer kortweg schrijven dat de Triple Alliantie De Witts werk was.

Maar dat is allemaal niet zo belangrijk, en daar ligt de kern van mijn probleem ook niet. Belangrijker is dat Huizinga omstreeks 1940 schreef voor toenmalige lezers: Nederlanders die voor velen al weer ten dele vreemden geworden zijn. De "gemiddelde hedendaagse Nederlander" van 1941 is niet dezelfde als die van 1973. Die laatste kan nog best "iemand van enige ontwikkeling en historische belangstelling" zijn, maar een generalisatie als "Elk Nederlands kind krijgt zijn vroegste historische noties uit de zeventiende eeuw" is thans beslist niet meer juist. En wat moet straks, wat moet nu reeds, nu ook op goede middelbare scholen veel leerlingen ook de beste literatuur van de zeventiende eeuw volstrekt ongelezen kunnen laten, die ontwikkelde Nederlander met een aansporing als "Wie onze zeventiende eeuw wil verstaan, moet naast zijn Vondel . . . zijn Huygens altijd bij de hand hebben?" Gaat het in dezen met Vondel en Huygens niet net als met Vergilius, over wiens werk Huizinga schreef dat de niet-classicus, die behoorlijk in zijn latijn zit, het bij tijd en wijle ter hand neemt? En ook wat Huizinga schreef over "ons volkskarakter", dat vinden wij nu niet meer terug. Wat rest ons van "de behoefte aan het schoongepoetste en -gewassene", of van de spaarzaamheid en de zin voor de eenvoud van het leven?

Wij moeten leven met een anders-geaarde eruditie in ons midden — dat alle eruditie uit ons midden zou zijn weggedrukt wil ik zo-maar niet beweren — en met een rangorde van waarden waarop spaarzaam zijn en schoonpoetsen niet meer zo hoog genoteerd staan. En dat betekent dat wij de beschaving van de zeventiende eeuw vandaag niet meer zo als vertrekpunt van een beschaafd volksbestaan en dus als voorbeeld voor ons eigen leven kunnen zien als Huizinga dat in 1941, blijkens tal van passages, zijn slotzinnen niet het minst, nog kon.

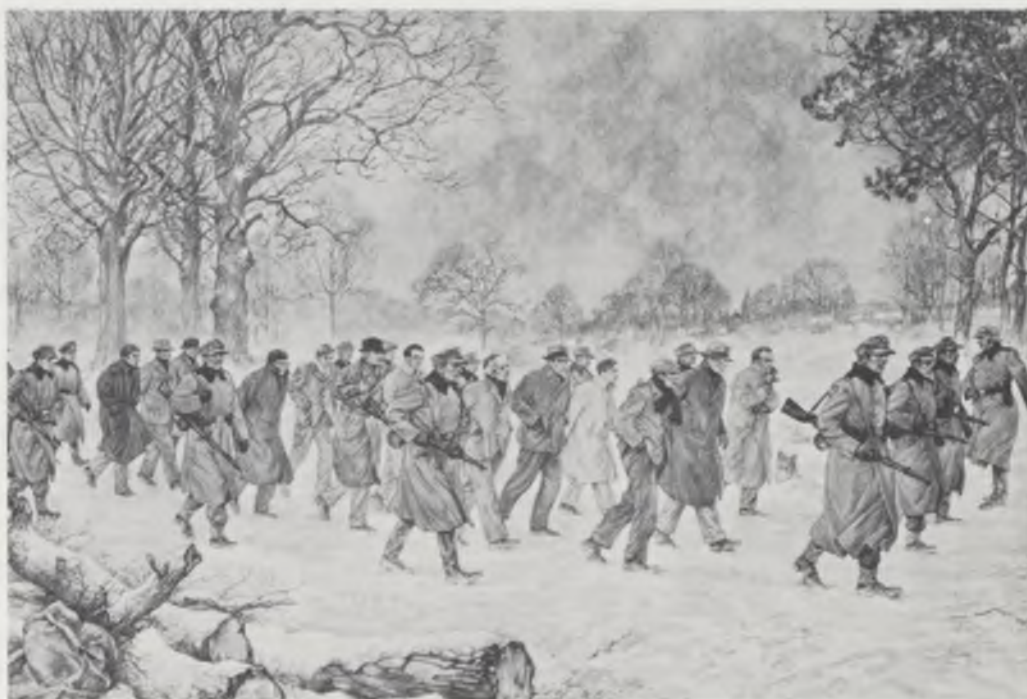
Het is zinloos op wat voorbij is, terug te zien met niet dan heimwee. Het heeft ook niet veel zin te zeggen, zoals men wel deed, dat Huizinga, had hij onze dagen nog beleefd, zich zeer ongelukkig gevoeld zou hebben. Het heeft wel zin uitdrukkelijk te zeggen dat zijn "beschaving van de zeventiende eeuw" nog steeds verdient, juist door historici, gelezen en bestudeerd te worden. In sommige opzichten staan wij misschien al verder van Huizinga af dan hij van de zeventiende eeuw. Die eeuw benaderen wij nu met andere vragen en vanuit een andersgeaarde belangstelling dan hij deed. Die historici zullen dus, wat hij schreef, met meer zorgvuldigheid en dieper peilend historisch begrip moeten lezen dan hij in zijn dagen voor een veel breder lezerspubliek nodig achtte. Het lag dus waarschijnlijk tòch vooral aan die kandidaten, denkt de examinerator.

D.J. Roorda.

Schoolplaten voor de vaderlandse geschiedenis

J. W. de Jongh en H. Wagenvoort, voortgezet door J. J. Moerman en D. Wijbenga

Naar oorspronkelijke aquarellen van J. Hoyneck van Papendrecht, J. H. Isings en C. Jetses

Reproductie van plaat 31: Naar het concentratiekamp, januari 1945

Een overzicht van de in deze reeks verschenen platen vindt u hiernaast.

Formaat van de platen $\pm 75 \times \pm 105$ cm; in kleuren.

Prijs per plaat op linnen aan stokken f 43,00; losse platen f 15,25 per stuk.

Bij elke plaat is een toelichting verschenen.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij de uitgever, Postbus 567, Groningen.

Bestellingen rechtstreeks aan de uitgever kunnen zonder berekening van leveringskosten alleen worden uitgevoerd op naam van een erkende onderwijsinstantie.

Voor informatie over levering en/of prijzen van de toelichtingen kunt u bellen 050 – 139688.

Wolters-Noordhoff

2171 1 74

Serieoverzicht

- 0 Hunebedbouwers, ISBN 90 01 44002 9
- 1 Romeinse legerplaats aan de Rijnmond (Valkenburg), ISBN 90 01 44004 5
- 2 Willibrord, de apostel der Friezen, ISBN 90 01 44006 1
- 3 Aan het hof van Karel de Grote, ISBN 90 01 44008 8
- 3a Karel de Grote te Aken, 808, Uitzending van koningsboden, ISBN 90 01 44010 X
- 4 De Noormannen voor Dorestad, ISBN 90 01 44016 9
- 5 Kruisvaarders voor Jeruzalem, 1099, ISBN 90 01 44018 5
- 6 Toernooi te Haarlem, 1305, ISBN 90 01 44020 7
- 6a Sprooksprekers in de Ridderzaal, 1394, ISBN 90 01 44022 3
- 7 Jacoba van Beieren voor Gorinchem, 1 december 1417, ISBN 90 01 44024 X
- 7a De Hanzestad Kampen, 1441, ISBN 90 01 44026 6
- 7b Columbus neemt Guanahani in bezit, 12 oktober 1492, ISBN 90 01 44028 2
- 8 In een middeleeuws klooster, ISBN 90 01 44032 0
- 8a Gildeoptocht in Antwerpen, 1520, ISBN 90 01 44034 7
- 9 Een stad in de middeleeuwen, ISBN 90 01 44036 3
- 9a Brabants dorp in de vijftiende eeuw, ISBN 90 01 44038 X
- 10 Luther op de Rijksdag te Worms, 1521, ISBN 90 01 44042 8
- 11 Karel V doet afstand van de regering, ISBN 90 01 44044 4
- 12 Een hagepreek bij de Hoornbrug bij Rijswijk, augustus 1566, ISBN 90 01 44046 0
- 12a Willem van Oranje in de Raad van State, 31 december 1564, ISBN 90 01 44048 7
- 13 De Prins trekt over de Maas, 1568, ISBN 90 01 44052 5
- 13a In de drukkerij van Plantijn, Antwerpen (1570), ISBN 90 01 44054 1
- 14 Leidens ontzet, 3 oktober 1574, ISBN 90 01 44056 8
- 15 De slag bij Nieuwpoort, ISBN 90 01 44058 4
- 16 Een zomermiddag met de Muiderkring, ISBN 90 01 44062 2
- 17 Frederik Hendrik voor 's-Hertogenbosch, 1629, ISBN 90 01 44064 9
- 18 'Behouden Huys' op Nova Zembla, ISBN 90 01 44066 5
- 18a Binnenkomende vloot vóór Amsterdam, plm. 1665, ISBN 90 01 44068 1
- 19 De Dam te Amsterdam, 1666, ISBN 90 01 44072 X
- 19a Rembrandt in zijn 'Schildercaemer', 1665, ISBN 90 01 44074 6
- 20 Krijgsraad vóór de Vierdaagse zeeslag, 1666, ISBN 90 01 44076 2
- 21 Landing van Prins Willem III bij Brixham, 1688, ISBN 90 01 44078 9
- 22 De Grote Vergadering te 's-Gravenhage 1651, ISBN 90 01 44082 7
- 23 Aan de Hollandse Waterlinie, 1672, ISBN 90 01 44084 3
- 24 Een buitenplaats aan de Vecht, plm. 1740, ISBN 90 01 44086 X
- 26 Franse troepen trekken over de Lek, 15 januari 1795, ISBN 90 01 44088 6
- 26a Brand van Moskou, 1812, ISBN 90 01 44092 4
- 27 Hollandse infanterie bij de bruggen over de Berezina, 1812, ISBN 90 01 44094 0
- 28 Aankomst van Willem I te Scheveningen, 1813, ISBN 90 01 44096 7
- 29 Uit de tijd van trekschuit en diligence, ISBN 90 01 44098 3
- 30 Stadsleven tegen het midden der negentiende eeuw, ISBN 90 01 44100 9
- 31 Naar het concentratiekamp, januari 1945, ISBN 90 01 44102 5

Wolters-Noordhoff

Hisdocs

Deze historische documentatiemappen, onder leiding van drs. A. H. Huussen Jr., drs. P. Schneiders en drs. W. G. van der Weiden en geredigeerd door W. R. van de Kerkhof, bevatten voornamelijk reproducties van authentiek materiaal over bepaalde onderwerpen uit het verleden. Onlangs is in deze reeks map 4, 'Nederland tijdens de eerste wereldoorlog', verschenen.

De 'Hisdocs' zijn bestemd voor het geschiedenisonderwijs en kunnen als volgt worden gebruikt:

- als inleiding tot een aantal lessen over het onderwerp
- als anschouwelijk materiaal bij die lessen
- ter verlevendiging van de studie van een keuzeonderwerp
- als documentatie- en illustratiemateriaal voor een te vervaardigen werkstuk
- als bronnenmateriaal in het kader van het ophanden zijnde schriftelijke eind-examen.

Leverbaar zijn:

Map 1, Onderdrukking en bevrijding
f 9,00 ISBN 90 01 38820 5

Map 2, Koning Willem I en zijn tijd
f 12,75 ISBN 90 01 38821 3

Map 4, Nederland tijdens de eerste wereldoorlog
f 13,75 ISBN 90 01 38823 X

De mappen kunnen ter inzage worden gezonden, d.w.z. voor rekening van de school met recht van retour.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij de uitgever, Postbus 567, Groningen.

Bestellingen rechtstreeks aan de uitgever kunnen zonder berekening van leveringskosten alleen worden uitgevoerd op naam van een erkende onderwijsinstantie.

Wolters-Noordhoff

2172 1 74

COMMISSIES

DIDAKTIEKCOMMISSIE

A.P. DIJKSTRA, *voorzitter*, H. Mesdagstraat 1, Meppel, tel. 05220-53559.
MEJ. C.C.A. BRIET, *secretaresse*, Buurtweg 56, Ederveen, tel. 08387-1944
A.C.E. JANSE, *penningmeester*, Oranjelaan 13, Castricum, tel. 02518-53548, postrekening 1561752
t.n.v. de penningmeester Didaktiekcommissie V.G.N.
J. BROUWER, Elst (Gld).
P.H.F. GIELES, 's-Hertogenbosch.
C.J. LEIJH, 's-Gravenhage.
L.G. DALHUISEN, Warmond.
J.G. TOEBES, Nijmegen.

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

DRS. H.W. TIMMER, Kogeldistel 64, Rotterdam-3014, tel. 010-215347, *voorzitter*
DRS. K. van DIJK, Spechtstraat 7, Zwijndrecht, tel. 078-25843, *1e vice-voorzitter*, beleid colleges.
DRS. J.H. VINK, Delflandstraat 69, Nootdorp, tel. 01731-8496, *2e vice-voorzitter*, conferenties.
P.W. BROUWER, Esdoornlaan 1, Rotterdam-3012, tel. 010-226431, *1e secretaris*, interne zaken.
J.G. KIKKERT, Karekietlaan 12, Oostvoorne, tel. 01885-2926, *2e secretaris*, organisatie en administratie van de collegedagen.
W. BACHMAN, Veld en Beemd 65, Krimpen a.d. IJssel, tel. 01807-5429, *Penningmeester*.

AFDELINGEN

De organisatie van de postacademiale colleges in de diverse plaatsen is in handen van de besturen van de V.G.N.-afdelingen.

De adressen van de *afdelingssecretariaten* zijn:

Alkmaar:	Lindenlaan 12, Bergen N.H.	Haarlem:	Noorderdreef 160, Vennep.
Arnhem:	Kinkelenburglaan 2.	Heerlen:	Leenderkapelweg 27, Schaesberg.
Amsterdam:	de Savornin Lohmanlaan 5, Amstelveen.	Hengelo:	Th. de Keyserstraat 276, Enschede.
Den Bosch:	Philips de Tweedestr. 51.	Leeuwarden:	Gerard ter Borchstraat 19.
Breda:	Bavelselaan 224.	Maastricht:	Passementsmakersdreef 30.
Eindhoven:	Kruisakker 76.	Rotterdam:	Kamperfoelielaan 15, Oostvoorne.
Goes:	Molenwater 65, Middelburg	Utrecht:	J.F. Kennedylaan 131, Woudenberg.
Groningen:	Kamperfoelieweg 42, Paterswolde.	Venlo:	Groenstraat 244.
Den Haag:	Lindenstraat 22, 's-Gravensande.	Zutphen:	Gerstekamp 12, Warnsveld.
		Zwolle:	Stevinstraat 9, Kampen.

MAVOCOMMISSIE

A.L. VERHOOG, *voorzitter*, Drakenstein 8, Leiderdorp, tel. 01710-41127.
C.S. RUTSEN, *secretaris*, Kerspelstraat 59, Mijdrecht, tel. 02979-4017.
P. DOVES, Zaandam.
P.G. RUYS, Bussum.

COMMISSIE PEDAGOGISCHE AKADEMIES (PEDAK)

L.W. BOOGERT, *voorzitter*, Wielengahof, Delft, tel. 015-563034.
A.J. KAARSEMAKER, *secretaris*, Schepenenlaan 210, Middelburg, tel. 01180-3661.
DRS. D.J. NOORDAM, *penningmeester*, Jan Vethkade 50, Dordrecht, tel. 01850-37781.
P.W. BROUWER, Rotterdam.
BR. EMILIUS GORDIJN, 's-Gravenhage.

Van zoveel kanten bereikte ons de opmerking,
dat alléén de prijs het beletsel vormde bij
de invoering van onze bronnenboeken voor het
geschiedenisonderwijs, de serie

SPOORZOEKERS

dat wij hebben besloten de prijzen van alle
boeken uit deze serie te stellen op

f 3,75

In deze serie, onder redactie van
drs. G.A.J. Giezeman en
drs. N.J. Maarsen
zijn tot nu toe verschenen:

Abraham Kuyper
De grote depressie en de New Deal
Peter de Grote — de opening van het Westen
Stalins Rusland
Het vroegste christendom
Geboeid of bevrijd? Het keerpunt van Constantijn
De beeldende kunst in de Renaissance
Nederlands-Indië onder voogdij
De Indonesische revolutie
Het Indonesisch nationalisme.

Vraag een set ter inzage.

uitgeverij j.h.gottmer-haarlem

postbus 555 haarlem

023 - 23 71 50, toestel 17, afdeling onderwijs